

HOOFSTUK 3

Selfbestuur

3.1 Inleiding.

Die twee belangrikste elemente van die studie is leierskapstrategieë en selfbestuur. 'n Aanneme van die studie is dus effektiewe selfbestuurders maak gebruik van leierskapstrategieë. Leierskapstrategieë vorm 'n integrale deel van die selfbestuursproses. Leierskapstrategieë word dus as 'n vereiste beskou in persone se selfbestuur. Selfbestuur en leierskapstrategieë word deur die mens beoefen. Sommige mense is aangebore met die kwaliteite en bestuur hulself redelik goed. Persone wat nie dieselfde vermoëns geërf het nie behoort die kwaliteite aan te leer om hulself tot sukses te rig. Bandura se sosiale leertheorie beklemtoon die aanname in Meyer (1988: 239).

Die mens het beheer en kontrole oor homself, omdat hy bewus en denkend is (Parikh 1991: 53-57). Hy kommunikeer met homself en beheer homself deur denke en interne kommunikasie (Meyer 1988: 246). Elke mens bestuur en reguleer homself al bevind hy hom in hoogs gekontroleerde omstandighede. Manz (1992: 4) meen dat selfbestuur 'n interne proses is. Al het die persoon byvoorbeeld 'n onderwyser wat hom gedetailleerde opdragte gee en gereeld oor sy skouer loer om sy vordering dop te hou, is die manier waarop die persoon 'n taak uitvoer of waaraan hy dink wanneer hy die taak uitvoer, meestal onderhewig aan die persoon se eie diskresie en nie die onderwyser s'n nie.

Manz (1992: VII) gaan verder deur te sê dat die persoon effektief met die komplekse wêreld behoort om te gaan en homself te lei tot 'n bevredigende lewe.

Manz meen ook dat die individu 'n vaardigheid moet ontwikkel om homself opeenvolgend te kan henu om die struikelblokke te oorkom op sy weg na 'n opgewekte of verfrissende lewe waarin hy kan word wat hy verkies om te wees.

In hoofstuk twee is verwys na selfbestuur as die beheer wat die persoon oor homself het om selfleiding toe te pas in sy welsyn, sy eie vooruitgang en sy eie belewenisse. Die persoon se uitvoerende gesag is die persoon self. Manz (1992: 6) beskryf die term *selfbestuur* as "die proses waar die persoon sy eie gedrag rig of beïnvloed tot die uitkoms wat die persoon vir homself bedoel het". Die hoofdoel van hierdie studie is dat matrikulante se selfbestuur deur die gebruik van leierskapstrategieë, meer effektief sal wees.

Manz voer verder aan dat alhoewel die mens homself bestuur, bestaan daar nie altyd effektiewe selfbestuurders nie en in sommige mense is hierdie proses selfs disfunksioneel. Leerders lei hulself byvoorbeeld in mislukkings ten opsigte van eksamens en sport op skool, wat tot ongelukkigheid en ontevredenheid kan lei. Die nadeel van hierdie onkundigheid, is dat sommige mense tou opgooi in terme van hul eie potensiaal van selfbestuur en dit oorlaat aan ander wat hulle na tot soortgelyke negatiewe gevolge mag lei.

Selfbestuur beteken dat die persoon wat hierdie leierskap openbaar 'n visie het wat gekoppel word aan selfverantwoordelikheid. Hierdie twee elemente hou direk verband met Covey (1989: 66-179) se eerste drie gewoontes van hoogs suksesvolle mense. Die drie gewoontes is proaktiwiteit, visie en prioritisering.

Hierdie navorsing propageer dat die persoon sy eie bestuurder is en dat die persoon (net soos in die geval van interpersoonlike leiding) 'n goeie of swak leier kan wees. In hoofstuk een is gemeld dat hierdie leierskapstrategieë bevorder

en verbeter kan word. Die doel van hierdie studie is om die potensiaal van die matrikulant so in te span dat die individuele leerder se leierskapstrategieë verbeter en bevorder kan word om effektiewe selfbestuur te verwesenlik.

In die proses waar selfbestuur verbeter gaan word, behoort daar deeglik rekening gehou te word met die feit dat die mens self hierdie gedrag behoort aan te leer. Sielkundige teorieë bestaan wat hierdie standpunt bevestig, byvoorbeeld die sosiale leerteorie van Bandura. Ouers, onderwysers en gemeenskapsleiers het 'n plig om kinders tot selfbestuur te begelei en hierdie betrokke persone behoort ook hiervan kennis te neem. Dit is daarom belangrik om 'n studie te maak van die sosiale leerteorie van Bandura, sodat die aanleer van gedrag verstaan kan word deur alle betrokke partye by die opvoeding van die jeugdige.

3.2 Bandura se sosiale leerteorie.

In die mensbeskouing onderliggend aan hierdie teorie huldig die sosiale leerteoretici die interaksionele standpunt. Hierdie teorie sien gedrag as die gevolg van die wederkerige invloed van die individu en die omgewing op mekaar. Die individu word dus nie beskou as 'n passiewe deel van die gebeure waaraan hy geen aandeel het nie. Hy word eerder beskou as 'n aktiewe deelnemer aan 'n proses waarby hy wel deur omgewingsfaktore beïnvloed word. Hy speel self ook 'n rol in die proses, onder meer deur die seleksie en interpretasie van omgewingsfaktore. Hy beloon of straf homself ook subjektief vir goeie of onaanvaarbare gedrag (Meyer 1988: 235).

Meyer (1988: 235) lei ook verder af dat gedrag nóg uitsluitlik deur die individu, nóg uitsluitlik deur die situasie bepaal word. Hulle voer verder aan dat die eienskappe van die individu en die kenmerke van die situasie in wisselwerking

met mekaar bepaal watter gedrag die spesifieke individu in 'n spesifieke situasie sal produseer. Bandura noem dit wederkerige determinisme, waar gedrag gesien word as die resultaat van 'n gedurige interaksie tussen persoonlike, omgewings- en gedragsdeterminisme. Dit beteken dat die individu sy eie gedrag en ontwikkeling bepaal, terwyl hy egter deur omgewingsfaktore en deur sy gedrag beïnvloed word.

Een van die omgewingsfaktore wat 'n sterk invloed op die matriekleerder uitoefen is die opvoeding van ouers, onderwysers en gemeenskapsleiers. Indien bogenoemde invloed op die leerder se selfbestuur positief is, kan die leerder saam met sy aangebore talente homself effektief bestuur. Nog 'n voorbeeld van omgewingsfaktore is versterking of straf deur die omgewing, ervaring, die situasie en keuses wat die omgewing bied. Die volgende voorbeeld kan hierdie standpunt illustreer:

Ewan, 'n talentvolle sokkerspeler en matriekleerder, wil graag in die Suid-Afrikaanse onder-een-en-twintig sokkerspan opgeneem word. Enkele van Ewan se persoonlike eienskappe is onder meer dat hy die kundigheid besit om 'n uitmuntende sokkerspeler te wees. Hy beskik oor kennis en ervaring van die spel wat gepaard gaan met selfvertroue, hoë verwagtings, denke en leierseienskappe vir effektiewe selfbestuur. Ewan se omgewing of situasie word beïnvloed deur sy afrigter, onderwysers, ouers, ander rolmodelle in die gemeenskap spanmaats, toeskouers, 'n ordentlike sokkerstadion en vele meer.

Hierdie deelnemers kan tot Ewan se uiteindelijke sukses bydra deur die aanleer en bevordering van sy selfbestuur, sy afrigting in die sokkerspel en sy opvoeding tot selfstandigheid. Ewan se eie gedrag, aan die ander kant, word beïnvloed deur die gedragsopsies tot sy beskikking, in kombinasie met sy omgewingsinvloede en

sy persoonlike eienskappe. Hierdie drie gedragsdeterminante dra by tot die uiteindelijke uitkoms van sy gedrag. Ewan het dus 'n mate van vryheid (hy kan keuses uitoefen en die omgewing verander), maar dit is beperk (bv. deur sy vermoëns, sy ervaring en die keuses wat die omgewing bied). Hierdie vryheid gaan gepaard met verantwoordelike selfbestuur, die manier waarop hy homself gaan bestuur (deur bv. weg te bly van alkohol-, drank misbruik, te hou by oefenroetines, homself goed te motiveer en te hou by sy visie. Ewan moet sorg dra dat hy iets positiefs raaksien in sy omgewingsfaktore en dat dit sy gedrag dienoreenkomstig beïnvloed. Hy moet homself ook goed motiveer ten opsigte van wat hy wil bereik.

Daar kan dus afgelei word dat die sosiale leerteoretici die menslike lewe sien as meer as bloot die bevrediging van behoeftes. Die mens het volgens hulle die moontlikheid om sy eie lewe en ontwikkeling binne perke te bepaal. Die mens is dus verantwoordelik vir sy eie ontwikkeling. Die leerder kan self besluit en kies wat hy as waardevol en dus as belonend, sal beskou. Hierdie besluite oor sy gedrag word grotendeels beïnvloed deur die volgende (Meyer et al 1988: 236):

3.2.1 *Motivering van gedrag*

Wat motiveer die matrikulant om sekere gedragswyses te openbaar? Waarom gedra hy hom op sekere wyses? Waarom kies 'n matrikulant sekere gedragswyses? Die sosiale leerteorie kan hierdie vrae beantwoord. Daar kan gepostuleer word dat gedrag gemotiveer word deur die voorgenome resultate daarvan, dit wil sê deur die individu se verwagtings van die gevolge van sy gedrag. Die individu sal gedrag dus uitvoer of nie uitvoer nie, na gelang van sy verwagting - of dit gewaardeerde voordele, geen merkbare gevolge of gevreesde nadele te weeg sal bring (Meyer 1988: 238). Bandura gaan verder deur te sê dat

die verwagtinge oor die resultate van sy gedrag veral deur twee wyses van leer gevorm word, naamlik deur die individu se ervarings met betrekking tot die resultate van sy eie gedrag en sy waarneming van die resultate van ander mense se gedrag. Hier speel die individu 'n aktiewe rol in die sin dat hy die resultate van sy eie gedrag en die resultate van ander mense se gedrag interpreteer en evalueer. Die uitkoms van hierdie interpretasies en evaluering sal dan bepaal of die persoon die waargenome gedrag sal herhaal of nie.

Die individu word nie net deur die verwagtings van ekstere gevolge gemotiveer en gereguleer nie, maar ook deur die self-evaluering. Volgens Bandura (in Meyer 1988: 238) besit die individu standarde vir die beoordeling van sy eie gedrag wat meebring dat sy gedrag nie net deur momentele ekstere omstandighede of verwagte omstandighede bepaal word nie. Ten spyte van veranderende omstandighede toon individue 'n groot mate van gedragskonstantheid. Die individu word ook gemotiveer om so op te tree dat sy gedrag tot selfbeloning lei, en nie slegs tot selfstraf nie. Beide selfbeloning en selfstraf is belangrike elemente van selfbestuur. Hierdie motiverings vir gedrag wat Bandura voorstel help dus met die selfregulering van die persoon.

Die matrikulant wat nie hard studeer voor 'n klastoets nie, verwag soms om die toets te slaag sonder om te studeer. Hy verkies miskien om liever die aand voor die televisie deur te bring en dit veroorsaak dat sy hoop om die toets met algemene kennis te slaag nie verwesenlik word nie. Gevolglik druipt hy die toets en besef dat sy gedrag behoort te verander om aan sy verwagtinge te voldoen. Hy sal dus sy gedrag verander deur byvoorbeeld nie na die televisie te kyk voor toetse nie en liever te studeer. Hy manipuleer dus sy eie gedrag deur homself te dwing om te studeer. Hy manipuleer ook sy omgewing deur die televisie van hom weg te hou sodat sy verwagtinge verwesenlik kan word.

3.2.2 *Hoe word gedrag aangeleer?*

Volgens Bandura word alle gedrag (behalwe 'n paar aangebore refleksie) aangeleer. Hy erken drie vorms van leer, naamlik (i) leer deur direkte ervaring, (ii) waarnemingsleer en (iii) selfregulering. Om hierdie drie vorms van leer te verduidelik, onderskei hy ook drie vorms van versterking en straf. Bandura verstaan die aanleer van gedrag soos volg:

3.2.2.1 Leer deur direkte ervaring

Die sosiale leerteoretici verklaar leer deur direkte ervaring met behulp van klassieke en instrumentele kondisionering. Hulle glo egter ook dat konsepte by die leerproses teenwoordig is. Bandura meen ook dat die mens nie net gedrag produseer nie, maar ook die resultate van sy gedrag bewustelik waarneem en daaroor nadink (Meyer 1988: 240). Hierdie denkwysse vorm 'n baie belangrike deel van selfbestuur en veral die begeleiding van die kind deur ouers, onderwysers en gemeenskapsleiers tot effektiewe selfbestuur. Hierdie fasiliteerders van die leerder se leerproses behoort die leerder vroeg te help om homself bewus te maak dat hy gereeld sy eie gedrag moet rig met behulp van sy vorige ervaring.

Denke speel 'n belangrike rol by leer. Met ander woorde, persone reageer nie net op stimuli nie, maar interpreteer dit ook. Hulle vorm hipoteses oor die waarskynlike resultaat van die verskillende moontlike gedragsvorme in verskillende situasies. Die mens leer dus nie net deur kondisionering en toevallige leer nie. Die mens se kognitiewe prosesse speel ook 'n belangrike rol in leer.

Verder kan daar op gelet word dat die persoon se gedrag òf versterk word deur direkte beloning òf sy gedrag word ontmoedig deur direkte straf. 'n Kort omskrywing van laasgenoemde twee begrippe word vervolgens verskaf Meyer (1988: 239).

- Direkte versterking vind plaas wanneer die persoon deur iemand anders beloon word vir goedgekeurde gedra, byvoorbeeld 'n pa wat sy seun lof toeswaai vir 'n wonderlike prestasie.
- Direkte straf vind plaas wanneer die persoon 'n pynlike of onaangename stimulus van iemand anders ontvang, byvoorbeeld 'n pa wat sy seun 'n pakslae gee vir swak prestasie.

Indien die leerder homself beloon of straf vir aanvaarbare of onaanvaarbare gedrag dan is die leerder besig met selfbestuur.

Deur na bogenoemde versterkingsmetodes te bestudeer Meyer (1988: 239) kan afgelei word dat die persoon sy gedrag aanleer of afleer deur die invloede van ander. Sy gedrag word egter verder ook deur sy eie denke, keuses en regulering gerig. Die persoon moet byvoorbeeld bereid wees om die versterking as beloning vir sy gedrag te aanvaar. Wanneer 'n persoon byvoorbeeld swak presteer en lof toegeswaai word as versterking deur sy makkers en steeds skuldig voel, sal hierdie persoon moontlik nie meer hierdie daad wil herhaal nie al het sy vriende sy gedrag versterk. Hier geld selfversterking wat gelyktydig met direkte versterking of straf toegepas word vir die effektiewe aanleer van gedrag - gedrag wat selfleiding insluit. Daar sal later meer uitgewei word oor hierdie vorm van selfregulering.

Leer deur direkte ervaring is dus 'n waardevolle vorm van leer wat ouers, onderwysers en gemeenskapsleiers kan benut om die leerder te begelei tot effektiewe selfbestuur.

Die matrikulant se ervaring van die druipe van 'n klastoets in die verlede, die gevolglike direkte straf van sy ouers en onderwysers behoort die leerder se gedrag te rig vir toekomstige sukses. Hy sal byvoorbeeld sorg dat hy studeer voor 'n klastoets. Die teenoorgestelde kan ook waar wees. Die matrikulant se harde studie voor die klastoets kan sukses oplewer en gevolglik direk beloon word deur ouers en onderwysers. Die beloning mag verdere studie en harde werk motiveer en dinge kan net beter gaan vir die leerder.

3.2.2.2 Waarnemingsleer

'n Tweede vorm van leer is dié waar gedrag aangeleer word deur die gedrag van ander waar te neem en dan na te boots indien die nabootser daarvan oortuig is dat die nabootsing aanvaarbaar is. Volgens Meyer (1988: 240) is waarnemingsleer 'n belangrike metode vir die aanleer van komplekse gedragsvorme, byvoorbeeld om te leer motor bestuur of te leer swem. Hierdie gedragswyses is kompleks en dit is onwaarskynlik dat mense hierdie gedragswyses toevallig sal bemeester.

Na aanleiding van bogenoemde beskrywing blyk dit dat gedrag wel aangeleer kan word. Adair (1984: 5) meen dat daar wel aangebore response en kwaliteite in die mens aanwesig is, byvoorbeeld inisiatief, waagmoed, intelligensie en humor (wat almal saam in 'n aangebore leier aanwesig is). Bogenoemde waarnemingsleer bevestig egter ook dat sekere gedragsvorme so kompleks, gevaarlik of ver verwyder is van die individu se aangebore reflekse dat dit onwaarskynlik of selfs onmoontlik is om hulle sonder sosiale invloede soos verbale instruksies en

praktiese demonstrasies aan te leer. Die afleiding kan dus gemaak word dat die mens wel oor aangebore kwaliteite en reponse beskik, maar dat gedrag ook aangeleer kan word deur van veral 'n rolmodel uit die gesin of die gemeenskap te kies en jou eie gedrag volgens die gemodelleerde gedrag aan te pas. Die teenargument vir Adiar is dus dat die persoon oor aangebore leierseienskappe kan beskik, maar dat leierskapstrategieë wel aangeleer kan word, wat die individu kan aanwend vir effektiewe leierskap.

Die gedrag van die individu word by waarnemingsleer ook versterk en ontmoedig. Hier word gebruik gemaak van tweedehandse versterking of tweedehandse straf (Meyer 1988: 239). Wanneer die persoon sy eie gedrag rig (as gevolg van die sukses of mislukking van 'n ander persoon) en die beloning of straf wat daarop volg reguleer, dan is die persoon besig om sy selfbestuur te verfyn en te bevorder tot effektiwiteit.

- Tweedehandse versterking of plaasvervangende versterking, vind plaas wanneer 'n persoon waameem hoe 'n ander persoon 'n beloning vir sy gedrag ontvang en op grond hiervan die gedrag van die beloonde persoon herhaal.

Die matrikulant wat nie wou studeer vir die klastoets nie sien hoe die ander matrikulant wat hard gestudeer het vir dieselfde klastoets sukses behaal . Hy neem ook waar hoe die onderwyser die suksesvolle leerder daarvoor beloon. Dit laat die leerder vir homself sê dat hy ook so hard gaan studeer voor 'n klastoets sodat hy ook sukses kan behaal en die belonings ervaar wat deur die ander leerder ervaar word. Daar kom dus gedragsverandering deur indirekte leer.

- Tweedehandse straf of plaasvervangende straf vind plaas wanneer die persoon waameem hoe 'n ander persoon gestraf word vir swak gedrag en daarna nie die swak gedrag herhaal nie. Die een matrikulant sien hoe die onderwyser 'n ander matriekleerder straf omdat hy in sy klastoets gedruip het. Die leerder het die toets gedruip vanweë die feit dat hy nie gestudeer het nie. Die matrikulant sê vir homself dat hy maar liever moet studeer vir sy toetse sodat hy nie dieselfde straf hoef te ervaar nie.

3.2.2.3 Selfregulering

Selfregulering is die vorm van leer waar die persoon sy eie gedrag en die aanleer van nuwe gedrag reguleer. Volgens Bandura in Meyer *et al* (1988: 246) is die mens gedurig besig om sy eie gedrag te reguleer. Die persoon kies situasies waarin hy aan sekere omgewingsinvloede blootgestel word en hy beoordeel sy eie gedrag. Daarna versterk of ontmoedig hy sy gedrag met selfversterking of selfstraf volgens sy eie standaarde sodat sy gedrag dienooreenkomstig verbeter.

- Selfversterking vind plaas wanneer die persoon sy eie gedrag beloon deur homself subjektief te prys of trots te voel of deur homself 'n konkrete beloning te gee, byvoorbeeld deur 'n roomys te eet vir goedgekeurde gedrag (Manz 1992: 6-9).
- Selfstraf vind plaas wanneer die individu sy eie gedrag afkeur of skaam voel of homself blameer vir onaanvaarbare gedrag, byvoorbeeld deur homself nie 'n roomys te gun nie omdat hy nie'n taak voltooi het nie (Meyer 1988: 239).

Daar behoort gelet te word dat selfregulering aanwesig is by al drie vorms van leer en dat daar 'n noue verband tussen selfbestuur en selfregulering is. Die individu moet die leierskapstrategieë soos in hoofstuk twee bespreek, aanleer en dit op homself toepas. Hy moet dit ook aanpas by sy eie standaarde sodat hy homself effektief kan reguleer en dus selfbestuur. Hierdie selfregulering sal vervolgens deeglik bestudeer word.

Selfregulering is dus 'n oorkoelende wyse van gedragsregulering en die aanleer van gedrag (Bandura 1997: 227). Die matrikulant moet sy leierskapstrategieë soos kommunikasie en gesag oor homself uitoefen. Hy moet dus in sy interne kommunikasie homself dwing om byvoorbeeld een van die drie vorms van leer of al drie saam, te gebruik om sy nuwe gedrag aan te leer. Indien hy homself wil motiveer om te studeer, behoort hy deur waarnemingsleer homself te vergewis van sy eie en die ander matrikulante se druiuitslae van die toetse en die nadelige gevolge daarvan. Hy moet dus gesag oor homself uitoefen en homself beloon of straf indien hy nie by studiesessies en roetines hou nie.

3.3 Die pad na selfbestuur

'n Duidelike onderskeid behoort getref te word tussen leierskap en bestuur. Alhoewel leierskap 'n deurslaggewende rol speel in bestuur is daar tog 'n fyn onderskeid tussen veral 'n goeie bestuurder en goeie leier. Warren Bennis en Joan Goldsmith (1997: 4) skryf dat goeie bestuurders dinge reg doen, terwyl goeie leiers die regte dinge doen. Bestuur is ook hoe dinge gedoen word, terwyl leierskap gaan oor die *wat* en *waarom* daarvan.

As daar na bogenoemde onderskeid gekyk word, kan daar afgelei word dat indien hierdie goeie kwaliteite, leierskap en bestuur, saamgevoeg word, die

uitkoms 'n meer effektiewe persoon sal wees. Aangesien leierskap en bestuur wel aangeleer kan word, kan dit voordelig wees vir die persoon se effektiwiteit. Dit beteken dat indien die persoon hierdie kwaliteite aanleer en dit sy eie maak, die individu homself effektief sal bestuur. Deur verder te gaan met hierdie samewerkingsooreenkoms tussen leierskap en bestuur, kan daar opgelet word dat leierskapstrategieë 'n integrale deel van selfbestuur vorm. Vir die effektiewe selfbestuuder is dit nodig om van goeie leierskapstrategieë gebruik te maak om suksesvol te wees. Leierskapstrategieë (soos vernuftige maniere om jouself te inspireer sodat dit jou gedrag kan verander deur goeie kommunikasie om doelwitte te bereik) moet suksesvol ingespan word om jouself effektief te bestuur.

Die betrokkenes in die jeugdige se opvoeding en begeleiding neem wel eksterne leiding oor die jeugdige. Hierdie eksterne leiding word met goeie bedoelings geneem. Onder hierdie leiding lê die finale bestuur egter by die individu. Al die eksterne leiding in die individu se lewe kan uiteindelik eers aanvaar word deur die individu self. Figuur 3.1 beskryf hierdie standpunt baie duidelik.

Figuur 3.1 Die twee faktore wat selfbestuur beïnvloed en moontlik maak.

Fig.3.1 sal aan die hand van die volgende voorbeeld verduidelik word:

Ashee se ma (eksterne leier) maak gebruik van leierskapstrategieë om Ashee se swak gedrag te verander en te rig na meer effektiewe gedrag. Die ouer kommunikeer met Ashee en probeer gereeld om vir Ashee te oordeel en te inspireer om haar gedrag en veral haar temperament te probeer verbeter.

Hierdie eksterne leiding word deur Ashee geïnternaliseer en sy sal self besluit of sy haar gedrag en temperament sal verander deur van haar eie leierskapstrategieë gebruik te maak. Sy praat met haarself uit haar eie gesag, sy inspireer haarself en sy rig haar gedrag in die nuwe rigting wat sy self gekies het alhoewel haar moeder haar daartoe probeer lei het. So kan Ashee dan met eksterne leiding en haar eie leierskapstrategieë haar gedrag in 'n meer aanvaarbare rigting lei.

Ouers, gemeenskapsleiers, predikante as ekstreme leiers die kind verteenwoordig en dat hulle 'n besliste invloed op sy gedrag en selfbestuur uitoefen. Die ouers, onderwysers en predikante maak gebruik van leierskapstrategieë om die gedrag van die kind te beïnvloed. Alhoewel die kind selfbestuur op homself toepas, is dit ook belangrik om kennis te dra van die eksterne invloede op die uiteindelijke selfbestuur van die kind.

3.4 Die proses van selfbestuur

Selfbestuur beteken die individu kontroleer, beheer en lei homself. Hy is in beheer van sy eie welsyn, sy eie vooruitgang en sy eie belewenisse. Die persoon is dus sy eie uitvoerende gesag. Hierdie uitvoerende gesag behels die benutting van leierskapstrategieë om besluite en gedrag uit te voer. Hierdie beskrywing van selfbestuur bevestig weereens die noue verband tussen leierskapstrategieë en selfbestuur.

Die vraag ontstaan dus hoe die individu homself bestuur? En hoe maak die persoon gebruik van leierskapstrategieë om sy eie suksesvolle uitvoerende gesag te wees? As uitvoerende gesag het die individu gewoonlik 'n visie en gepaardgaande verantwoordelikheid. Die visie sal deel word van die selfbestuursproses. Vervolgens sal die proses van selfbestuur bespreek word.

3.4.1 *Selfobservasie*

Die individu is bewus van homself, sy gevoelens, menings, gedrag, houdings, en die situasies waarin hy homself bevind. Selfobservasie vorm deel van hierdie selfbewussyn en vind plaas wanneer die persoon homself waarneem en 'n opname maak van sy gedrag, menings, gevoelens en houdings. Hier word daar vasgestel waarom, wanneer en onder watter omstandighede die individu sekere gedragswyses openbaar (Manz 1992: 27). Daar word byvoorbeeld bepaal waarom, wanneer en onder watter omstandighede die individu hard studeer of nie studeer nie. Hierdie opname of waarnemings word getoets aan dit wat die individu as reg of verkeerd in sy eie gedrag beskou. Manz (1992: 27) beveel aan dat die bevindings van die selfobservasie neergeskryf word.

Hiema maak die individu gebruik van die leierskapstrategie kommunikasie. Hy tree in gesprek met homself en sorg dat hierdie hindernisse vir effektiewe gedrag reggestel word. Hierdie regstelling is noodsaaklik ten einde effektiewe gedragsvorm (byvoorbeeld hard studeer), te versterk of te verbeter.

Selfobservasie is 'n deel van die selfbestuur proses en kan gesien word as die fondament of die hoeksteen van selfbestuur. Mense gebruik selfobservasie in selfbestuur, maar is óf nie bewus daarvan nie óf gebruik dit oneffektief (Manz 1992: 27). Dit is die taak van die ouers, onderwysers, gemeenskapskapsleiers en

predikante om die jeugdige te begelei om selfobservasie op homself in te span sodat hy homself daarmee effektief kan bestuur.

3.4.2 *Interne dialoog*

Interne dialoog vind plaas wanneer die individu in gesprek is met homself. Interne dialoog vorm deel van die leierskapstrategie kommunikasie. Die dialoog met jouself sluit beide luister en praat met jouself in (Bandura 1997: 7). Die persoon is gedurig in gesprek met homself (Neck en Bamard 1991: 25). Dit is iets wat algemeen in die mens se lewe gebruik word, maar die vraag ontstaan : "Gebruik die individu hierdie selfgesprek met homself tot sy voordeel ?" Met ander woorde gebruik die persoon dit in sy selfbestuur om sy gedrag, menings, gevoelens of houdings te verbeter?

Hierdie interne dialoog wat die individu met homself aangaan, is 'n kommunikasiemiddel wat die persoon gebruik om by homself tuis te bring wat hy wil bereik en hoe hy dit wil bereik. Hy beïnvloed sy gedrag, houdings, gevoelens en menings met hierdie soort kommunikasie. Die probleem is egter dat hierdie beïnvloeding 'n positiewe of negatiewe uitwerking op die individu mag hê.

Neck en Bamard (1991: 25) meen dat selfopbouende selfgesprek in werking mag is. 'n Voorbeeld is die matriekleerder wat homself so inspireer dat hy die potensiaal het om sy senior sertifikaat met onderskeidings te slaag. Selfondermynende selfgesprek is, byvoorbeeld die matriekleerder wat aan homself sê dat hy weet dat hy nie die eksamen sal slaag nie. Gevolglik hoef hy nie te studeer nie. Dit beteken dat indien die persoon nie bewus is van die selfondermynende gesprek wat plaasvind nie, hy homself moontlik in mislukking aanhelp. Die ouers, onderwysers, predikante en gemeenskapsleiers moet die

jeugdige bewus maak van hierdie ondermynende denke. Hulle moet die jeugdige laat konsentreer op die bevordering van self-opbouende dialoog.

Swanson en Kozloski het in 1985 'n studie op gestremde leerders (Neck & Barnard 1991: 25) gedoen. Hulle wou die belangrikheid van selfgesprek in die akademiese vordering van hierdie gestremde kinders meet. Hierdie studie het bewys dat selfgesprek wel 'n noemenswaardige verbetering in hierdie kinders se akademiese vordering en kommunikasie vaardighede getoon het.

3.4.3 *Selfdoelwitte*

Die mens behoort te weet wat hy in die lewe wil bereik (Manz 1991: 28): dit waaroor hy droom om te bereik, naamlik sy visie en hoe hy dit wil bereik (Daft 1999: 126). Doelwitte vorm deel van die persoon se breë visie. Hierdie breë visie is byvoorbeeld die droom van die matriekleerder om binne tien jaar 'n dokter te word.

Die doelwitte bestaan uit al die kleiner mikpunte wat op mekaar volg en uiteindelik tot die bereiking van die breë visie van die leerder opbou. Die doelwitte is koersvas in verhouding met die persoon se visie (Manz 1991 : 29). Die doelwitte mag wees om eerstens die matriekeksamen met 'n universiteitsvrystelling te slaag. Daarna moet hy toelating kry tot die universiteit. Dit kan gevolg word met suksesvolle studie om die semester-eksamen te slaag. Dit alles kan veroorsaak dat elke opeenvolgende studiejaar geslaagd deurgemaak sal word en uiteindelik lei tot in die verwerwing van die student se kwalifikasie en die voltooiing van die aspirant mediese dokter se praktiese jaar. Hierna moet die jong dokter ywerig en harde werk aan die dag lê om van sy praktyk 'n sukses te maak.

Die visie en doelwitte word in die persoon se interne dialoog met homself gekommunikeer. Al hierdie korttermyn doelwitte rig dan die individu se gedrag, menings, houdings en gevoelens. Die visie en doelwitte is die gesag wat 'n heilsame invloed op die individu uitoefen. Dit help ook met die oorrading van die individu sodat hy aan sy visie of doelwitte glo om homself effektief te bestuur (Daft 1999: 126-127).

Wanneer daar tydens hierdie korttermyn doelwitte mislukking ervaar word, is dit van belang om die visie in gedagte te hou en om weer te probeer totdat sukses bereik word. Doelwitte moet uitdagend wees, sodat dit na 'n droom mag lei, maar dit moet wel 'n bereikbare droom wees. Dit beteken dat doelwitte nie onrealisties moet wees nie. Wanneer dit egter wel onrealisties of onbereikbaar blyk te wees, moet daar wysigings aangebring word (Manz 1991: 29).

Die individu behoort bereikbare doelwitte vir homself daar te stel sodat elke daaropvolgende doelwit, wat bereik word, saam die uiteindelijke visie help verwesenlik. Die visie het moontlik onbereikbaar gelyk maar omdat die visie onderverdeel is in kleiner meer bereikbare doelwitte is die verwesenliking daarvan die uiteindelijke visie.

3.4.4 Wenke of aanmanings

Maniere bestaan waarop die individu die wêreld om hom kan organiseer om hom te help om sy gedrag aanvaarbaar te maak. Manz (1991: 23) gee wenke of aanmanings as eksternere maatreëls om die individu se gedrag, menings, gevoelens en houdings te verander. Hierdie wenke tree op as 'aandagtrekkers' wat elke keer wanneer die persoon daarna kyk hom sal help onthou watter gedragsvorm verlang word.

Hierdie maatreël bestaan uit fisiese objekte . 'n Voorbeeld is die gewoonte knope in sakdoeke te maak om jouself te herinner aan iets. Elke keer as daar aan die sakdoek geraak word, word 'n mens daaraan herinner dat daar iets belangriks is om te onthou. Volgens Manz is daar ook ander maniere om die individu te help onthou. Een praktiese manier is dat die individu 'n prioriteitslys van belangrike take in sy dagboekie opstel. Daar moet gereeld hierna verwys word. Soggens voor die skooldag begin kan die leerder sy dag se prioriteite in sy boekie neerstip. Hierdie lysie dien nie net as 'n gids om die persoon deur die dag se belangrike take te begelei nie. Dit dien ook as 'n persoonlike simbool van sukses wanneer die afgehandelde take deurgehaal kan word.

Nog 'n effektiewe maatreël om te ondersoek, is die volgende. Indien die leerder 'n belangrike taak het en dit suksesvol moet afhandel, kan leerder 'n objek in sy werkarea geplaas om sy aandag op die belangrikheid van die taak te fokus. Hy kan byvoorbeeld 'n groot foto van 'n matrieksertifikaat wat slegs uit A-simbole bestaan, teen sy kamermuur plak. Hierdie sertifikaat kan hom elke dag herinner aan die belangrikheid daarvan om hard te studeer sodat sy droom van sukses in sy finale jaar bewaarheid kan word (Manz 1991: 24). Hierdie maatreëls dien as gereedskap wat die persoon in staat stel om sy selfbestuurstaak te vergemaklik.

3.4.5 Elimineer negatiewe wenke

Die matriekleerder kan benadeel of 'verlei' word deur negatiewe invloede. Dit mag plaasvind wanneer die leerder sekere aktiwiteite tot voordeel van sy selfbestuur wil uitvoer en deur 'n negatiewe aktiwiteit verlei word (om liewer die negatiewe aktiwiteit te kies (Manz 1991: 24). Leerders word in hul studietyd voor die eksamens byvoorbeeld deur die televisie verlei om dit liewer bo hul studies te kies. Dit gebeur veral waar die televisie in die leerder se kamer of studieruimte

geleë is.

Manz beveel aan dat hierdie negatiewe invloede verwyder of geëlimineer moet word. Deur die televisiestel uit die leerder se kamer of studieruimte te verwyder en dit in 'n ander kamer te plaas kan die negatiewe invloed verminder of verwyder word. So word die begeerte om die verkeerde aktiwiteit te kies verminder. Dit laat ook die persoon sy oorspronklike beplande aktiwiteit met die moontlike afleiding uitvoer.

3.4.6 Die vermeerdering van positiewe wenke

Hierdie maatreël het betrekking op die vermeerdering of intensivering van, positiewe wenke wat die individu se goeie gedrag, menings, houdings en gevoelens verbeter of stimuleer. Dit word deur die advertensieborde langs die Suid-Afrikaanse paaie uitgebeeld. Die lae ongeluksyfer of lae persentasie dronk bestuurders op die advertensieborde dien as motivering vir die motorbestuurders om versigtig te bestuur.

Die leerder kan byvoorbeeld sy boeke langs die televisiestel in die TV-kamer laat. Elke keer wanneer die leerder TV wil kyk, sal hy die boeke sien. Dit sal hom daaraan herinner dat hy veronderstel is om te studeer. Daarna moet hy met sy boeke na sy kamer gaan en begin studeer.

Die persoon kan homself ook assosieer met ander leerders wat 'n goeie invloed op sy eie vordering op skool uitoefen. Verder kan hy hom disassosieer van die leerders wat 'n negatiewe invloed uitoefen op sy skoolwerk (Manz 1991: 25). Dit sal tot die leerder se voordeel strek om tussen vriende te verkeer wat dieselfde waarde heg aan die sukses wat hy wil bereik. Hy moet geensins vriende kies wat

hom afraai om te studeer nie.

Manz (1991: 25) raai ook die leerders aan om rolmodelle te kies wat gedrag vertoon wat dieselfde is as die gedrag wat die leerder vir homself gevisualiseer het. Indien die rolmodel negatiewe, aggressiewe of oneerlike gedrag vertoon. Behoort so 'n rolmodel nie meer gevolg te word nie. 'n Beter rolmodel moet gekies word, wat 'n positiewe invloed op die leerder sal uitoefen.

3.4.7 *Selfversterking*

Wanneer die persoon se gedrag, menings, houdings of gevoelens na wense is of aanvaarbaar of uitstaande is, kan die persoon homself daarvoor beloon (Manz 1991: 31). Hierdie beloning kan vergelyk word met die beloning wat die werkgewer (interpersoonlike bestuurder) aan sy werknemers gee wanneer 'n taak knap gedaan is.

Selfbeloning verteenwoordig die noue verband tussen selfregulering van Bandura in Meyer (1988: 246) en selfbestuur. Daar moet ook onthou word dat selfregulering deel vorm van selfbestuur. Selfbestuur is 'n groter entiteit as selfregulering.

Verskillende vorme van selfbeloning word vervolgens bespreek (Manz 1991 : 31 - 32). Eerstens is daar die eksterne selfbeloning waar die persoon homself beloon met 'n fisiese objek. Hierdie objek kan byvoorbeeld roomys na 'n harde studiesessie wees of om op 'n droomvakansie te vertrek nadat die matriekeksamen met vlieënde vaandels geslaag is. Sien ook selfversterking in paragraaf 3.2.2.3.

Die tweede vorm van selfbeloning is interne beloning. Dit geskied wanneer die persoon aan homself sê “knap gedaan, hou so aan” nadat 'n harde studiesessie voltooi is. Die persoon kan homself ook toelaat om die droomvakansie te visualiseer nadat hy hard gestudeer het om die matriekeksamen met vlieënde vaandels te geslaag.

Manz (1991: 33) meen ook dat die leerder homself beloon deur homself na 'n harde studiesessie toe te laat om te droom of te visualiseer van die dag wanneer hy 'n suksesvolle mediese dokter sal wees. Hy kan daaraan dink hoe goed hy vir sy familie sal kan sorg, hoe hy met wonderlike vakansies sal kan gaan of hoe hy sy sportmotors gaan geniet. Hierdie tipe beloning help om die persoon te beloon sowel as die feit dat dit as motivering dien om byvoorbeeld die leerder deur sy studies te dra.

3.4.8 *Selfstraf*

Selfstraf vorm 'n sentrale deel van die individu se selfbestuur, alhoewel daar heelwat negatiewe kritiek teen hierdie maatreël bestaan (Manz 1991: 34). Daar word genoem dat gewoonte-skuldgevoelens en selfkritiek nadelig kan wees vir die individu se motivering en kreatiwiteit.

Selfstraf beteken dat die individu aan homself moet wys dat hy nie tevrede is met die onaanvaarbare gedrag nie. Dit beteken ook dat die individu homself aanspreek en self ook strafmaatreëls toepas. Strafmaatreëls word in dieselfde lig gesien as beloning, met die verskil dat straf negatief op die persoon toegepas word en dat beloning positief toegepas word (Manz 1991: 34).

Net soos by selfbeloning bestaan daar twee vorme van selfstraf naamlik eksterne

selfstraf en interne selfstraf (Manz 1991: 35). Eksterne selfstraf vind plaas wanneer die individu misluk het om 'n sekere gedragsvorm te openbaar en hy homself straf deur sekere voorregte van homself weg te neem. Wanneer die matrikulant in die Junie-eksamen gedruip het neem hy die voorreg om die volgende Saterdag se groot sokkerwedstryd by te woon van homself af weg. Hy dwing homself om daardie Saterdag die vakke te studeer wat hy gedruip het.

Die ander vorm van selfstraf is interne negatiewe dialoog. Dit gebeur wanneer die leerder in gesprek met homself tree indien sy gedrag nie aanvaarbaar was nie. Wanneer die leerder byvoorbeeld studiesessies ontduik het en hy besef dat dit moontlik die oorsaak was waarom hy gedruip het, sal hy homself daaraan herinner hoe onaavaarbaar sy gedrag eintlik was. Hy kan byvoorbeeld erken: "Ek was lui en nalatig daarom het ek die vak gedruip. Hoe kon ek so lui gewees het om nie te studeer nie? Ek sal sorg dat ek nooit weer so 'n gemene fout begaan nie". Hierdie kritiek is afkomstig van die persoon se skuldgevoel en dit vererger hierdie skuldgevoelens (Manz 1991: 35).

Volgens Manz word hierdie selfstraf beskou as 'n maatreël wat nie effektief vir die beheer van gedrag nie, maar ook dat dit tog nie weggelaat moet word in die persoon se selfbestuur nie. Die mens moet tog sy onaanvaarbare gedrag aanspreek en probeer regstel. Een van die maniere van hierdie soort selfstraf is die wegneem van dit wat die onaanvaarbare gedrag veroorsaak. Waar studiesessies ontduik is deur byvoorbeeld sokker te gaan speel, moet sokker speel of die kyk daarna as voorreg vir 'n wyle weggeneem word as straf en die oorsaak vir die ontduiking van die studiesessies word so verwyder. Dit is ook belangrik om die nuwe aanvaarbare gedrag te komplementeer met selfbeloning. By selfstraf sal selfobservasie en selfgesprek kernrolle speel.

3.4.9 *Luister na die betekenisvolle ander*

Individue bestuur hulself en neem wilsbesluite oor watter invloed enigiemand uitoefen. Individu is egter nie alwetend nie. Ander persone soos die ouers, onderwysers (veral rolmodelle) beskik oor meer ondervinding, kennis en kundigheid oor sake wat leerders raak. Hierdie kundigheid, kennis en ondervinding kan met groot vrug deur leerders gebruik word in hul besluitneming en selfbestuur.

Die leerder wat byvoorbeeld gedurende die matriekjaar ontmoedig word en nie meer lus voel om verder skool by te woon nie, kan deur 'n rolmodel of ouer geïnspireer en aangemoedig word. Dit kan geskied deurdat die ouer of rolmodel die leerder van hul eie ondervinding ten opsigte van skoolverlating gedurende hulle matriekjaar vertel. Hulle kan daarin slaag om die leerder tot ander insigte te dwing mits laasgenoemde hul goeie bedoelinge sal insien en besluit om hul raad te aanvaar.

3.4.10 *Inoefening en visualisering*

Die inoefen van gedrag voordat die gedrag werklik uitgevoer gaan word, is nog 'n manier om die gedrag van die persoon te verander of te verbeter (Manz 1991: 37). Hierdie maatreël hou direk verband met visualisering van dit wat bereik moet word en hoe dit bereik moet word. Gedurende die inoefentydperk kan foute in gedrag opgespoor word en verbeter of verander word. Selfgesprek speel ook hier 'n kardinale rol.

Neck en Barnard (1991: 24) wys daarop dat visualisering, wat hulle geestelike voorstellings noem, sukses in gedrag verbeter. Die visualisering wat gepaard

gaan met selfdialoog het 'n aansienlike verbetering in die sukses van atlete en basketbalspelers se prestasies gebring. 'n Voorbeeld hiervan is waar die honderd-meter-atleet hom geestlik voorberei om die SA rekord van 10 sekondes te verbeter tot 9,99 sekondes. Hierdie atleet gebruik sy verbeelding en visualiseer hoe hy hierdie wedren gaan wen. Hy sien voor sy geestesoog hoe hy foutloos uit die wegspringblokke spring en met al sy krag en mag vorentoe beur, sy topspoed bereik en nog vinniger probeer hardloop. Hy sien ook hoe hy verby al sy opponente beur en nog harder probeer om vinniger te hardloop, sy bene en knieë hoër lig en verder versnel. Verder sien hy hoe hy die laaste tien meter met sy besondere eindpoging in styl en grasia eerste oor die wenstreep gaan en sy hande omhoog gooi omdat hy weet hy het die rekord geslaan.

Hierdie verbeeldingstogte word gereeld beoefen en dit kan geestesoefening genoem word. Die matriekleerder kan hierdie geestesoefensessies vir komende eksamens inspan en sodoende die sukses van sy harde studie vooraf inoefen. Neck en Bamard (1991: 24) beweer dat die geestesoefening net so belangrik vir die verwerwing van 'n matrieksertifikaat is soos die fisiese oefening vir die honderd-meter-wedren.

3.5 Ter afsluiting

Die mens kan sy selfbestuur effektief maak deur die aanleer van leierskapstrategieë en dit in sy selfbestuurstaak laat geld. Hierdie strategieë behoort in samehang met die selfbestuurstake uitgevoer te word. Die persoon wat met die selfbestuurstaak, naamlik interne dialoog, besig is behoort die leierskapstrategie-inspirasie of kundige kommunikasie of gesag hierby in te span om homself kundig te kan reguleer.

Die proses van selfbestuur is een waarby die mens daaglik betrokke is. Ouers, onderwysers en gemeenskapsleiers behoort hulself deeglik te onderlê in die proses sodat hulle die matrikulante van hul gemeenskap kan begelei om hulself te bemagtig met effektiewe selfbestuursvaardighede.

Hoofstuk 4

Navorsingsontwerp en metode

(Inskerping van selfbestuur by leerders)

4.1 Inleiding

Daar is in die eerste drie hoofstukke van hierdie studie 'n literatuurstudie van leierskapstrategieë vir effektiewe selfbestuur van matrikulante gemaak. Die studie benut die deelnemende aksie navorsingsontwerp.

Die navorser wil die volgende ondersoek: Kan matrikulante hulself effektief bestuur deur van leierskapstrategieë gebruik te maak. Dat die hipotese aanvaar kan word. Dit is matrikulante, wat hulself bestuur deur gebruik te maak van leierskapstrategieë, se kans op sukses is beter as vergelykbare matrikulante wat nie oor soortgelyke selfbestuursvaardighede beskik nie.

4.2 Die etiese en vertrouensverhouding

Die navorser van die ondersoek heg waarde aan die etiese en vertrouenswaardigheid. Dit geld veral wanneer die waarnemer of ondersoeker die vertrouenswaardige inligting van die deelnemers aan die ondersoek moet hanteer (De Vos 1998: 23). Baie van hierdie vertroulike inligting is inligting wat hierdie deelnemers nie aan die breë publiek bekend wil maak nie. Die betrokkenes wil ook nie hê dat hierdie inligting deur die ondersoeker of waarnemer bekend gemaak moet word nie. Die ondersoeker of waarnemer moet ook nie hierdie inligting aan die breë publiek bekend maak nie. Die verantwoordelikheid van die navorser en die etiese waardes wat, ten alle tye in hierdie studie deur die navorser gehandhaaf

moet word, kan soos volg opgesom word:

- Die navorser moet sorg dat daar geen fisiese of emosionele skade aan die respondente of deelnemers gerig word nie. Respondente moet goed ingelig word van die nie-opsigtelike emosionele skade wat moontlik kan ontstaan as gevolg van 'n mislukking in die finale matriekeksamen. Die navorser moet die respondente waarsku dat die aanleer van leierskapstrategieë vir effektiewe selfbestuur nie 'n waarborg vir sukses in die matriekeksamen is nie. Hulle moet ook daarop attent gemaak word dat hierdie studie slegs 'n poging is om die hipotese, naamlik dat die aanleer van leierskapstrategieë selfbestuur effektief kan maak, te ondersoek (De Vos 1998: 25).
- Alle belangrike inligting in verband met die doel van die navorsing, die moontlike voordele, nadele en gevare waaraan die respondente moontlik blootgestel mag word, moet aan die respondente verduidelik word. Hierna kan die respondente ingeligte en weldeurdagte besluite neem oor hulle deelname aan die studie. Die respondente moet ook besef dat hulle uit vrye wil deelneem aan die studie. Hulle moet dus nie gedwonge voel om daaraan deel te neem nie, veral nie omdat die navorser hulle onderwyser is nie (De Vos 1998: 26).
- Daar moet geen doelbewuste wanvoorstellings van feite gemaak word aan die respondente gemaak word nie om hulle sodoende te laat glo wat moontlik nie die waarheid is nie. Hulle moet, met egte informasie besluite neem in verband met hul deelname aan die studie (De Vos 1998: 27).
- Die privaatheid van die respondente moet deur die navorser gerespekteer

word. Hulle uitslae moet onder geen omstandighede direk aan hul name gekoppel word nie. Hulle moet daarvan bewus wees dat hul uitslae slegs vir die doeleindes van die studie gebruik sal word en dat hulle vir die breë publiek anoniem sal bly (De Vos 1998: 28).

- Die aksies en optredes van die navorser moet verantwoordelik en bekwaam wees. Verder moet die toesighouer sorg dat die etiese standaarde gehandhaaf word. Waarde-oordele teenoor die respondente moet vermy word (De Vos 1998: 30).
- Samewerking met ander (veral die personeel en skoolhoof) moet professioneel hanteer word (De Vos 1998: 31).
- Die inligting in verband met die studie wat bekend gemaak word, moet akkuraat, ondubbelsinnig en 'n ware weergawe van die resultate van die studie (De Vos 1998: 32).
- Nadat die studie voltooi is, moet daar ook 'n nabetragtingsessie met die respondente gehou word. Tydens hierdie sessie moet die verloop en gevolge van die studie bespreek word, die navorser moet die respondente ondersteun om moontlike emosionele skade te beperk. Gedurende hierdie sessies moet moontlike regstellings van enige wanvoorstellings deur die navorser gemaak word (De Vos 1998: 33). Hierdie sessies verteenwoordig ook die einde van die leerproses vir beide die respondent en die navorser.

Die navorser is verplig om hierdie etiese standaarde te handhaaf en te onderhou. Sodoende sal die minste moontlike skade aan respondente aangerig word. Die handhawing van die etiese standaarde sal ook die vertrouensverhouding tussen

die navorser en die respondente versterk. Die deelnemer kan dan veilig voel oor die vertroulikheid van die ondersoek en vrylik sekere vertroulike inligting aan die waarnemer bekend maak.

4.3 Die navorsingsontwerp

Die navorsingsontwerp is volgens Terre Blanche & Durrheim (1999: 29) 'n strategiese raamwerk vir die aksies wat as 'n brug tussen die navorsingsprobleem en die uitvoering van die navorsing sal dien. Dit is ook die planne wat as leiding vir die organisasie van voorwaardes vir die insameling en analise sal dien op 'n manier wat beoog om die relevantheid van die doel met die prosedures te kombineer. Daar is 'n noue verband tussen die navorser se paradigmatiese struktuur en die ontwerp of plan. (Terre Blanche & Durrheim 1999: 37) en (De Vos 1999: 77).

Die plan (argitekturele bloudrukke) van aksie bestaan uit strategieë wat ingespan word om die uitvoering van die navorsing te laat geskied. Die gedetailleerde plan van aksie vir die studie sal soos volg daar uitsien:

4.3.1 *Data-insameling*

Die literatuurstudie wat in hoofstukke een tot drie gehandel het oor leierskapstrategieë vir effektiewe selfbestuur sal nou nuttig ingespan word in die studie waar probeer bepaal word of die aanleer van leierskapstrategieë effektiewe selfbestuur kan stimuleer. Hierdie aanleer van leierskapstrategieë vir effektiewe selfbestuur sal voorafgegaan word deur 'n data-insamelingsproses wat weer behulpsaam sal wees met die aanleer van die strategieë.

Data is die basiese materiaal wat navorsers gebruik om 'n studie te laat slaag. Data word verkry vanaf observasie en kan die vorm aanneem van syferkundige en taalkundige informasie (Terre Blanche & Durrheim 1999: 46). Hierdie data behoort waterdig te wees en moet duidelik uitbeeld wat die navorser ondersoek. Met ander woorde, die betekenis van dit wat nagevors word, moet duidelik begryp word wanneer die data geïnterpreteer word. Die data moet dus geldig en betroubaar wees (Terre Blanche & Durrheim 1999: 46).

Data-insamelingsmetodes behoort ooreen te stem met die data-bronne (Mouton 2001: 104). Observasie as databron sluit nou aan by die insamelingsmetode van deelnemende waarneming terwyl onderhoudvoering nou aansluit by groepsbesprekings en die aantekening daarvan. Hier word ook gesprek en redevoering as data insamelingsmetode gebruik. Laastens is die numeriese databronne se noue aansluiting by die bestudering en vergelyking van amptelike dokumente te vinde (Mouton 2001: 105). Die data insamelingsproses sal vervolgens sy aanvang neem met die seleksie van die deelnemers.

4.3.1.1 Steekproefneming

Hierdie navorsingsgroep sal uit 'n eksperimentele en 'n kontrole-groep van die matrikulante van die Sekondêre Skool Eersterust vir die jaar 2000 bestaan. Die twee groepe sal met mekaar vergelyk word (De Vos 1999 : 79). Verder skryf deelnemende waarneming as hoofmetode voor dat die respondente volle deelname aan die oplossing van hulle probleem moet hê. Die navorser het dit daarom goed geag om die hele matriekgroep van 140 leerders self te laat besluit wie en hoeveel deel moes wees van die navorsing. Hulle het besluit dat die 12 C klas bestaande uit 42 leerders (16 seuns en 26 meisies met ouderdomme wat wissel tussen 17 en 22 jaar) in twee groepe verdeel moes word. Die een groep

moes die eksperimentele groep van 21 meisies en seuns uitmaak en die ander 21 meisies en seuns sou die kontrole-groep uitmaak. Hierdie groepe verteenwoordig dus die populasie matrikulante van die Sekondêre Skool Eersterust verteenwoordig (Terre Blanche & Durrheim 1999: 44).

Daar moet beklemtoon word dat hierdie studie nie aanspraak wil maak op veralgemening wat betref die resultate nie. Die studie is slegs op die matrikulante van die Sekondêre Skool Eersterust van toepassing en nie op die hele land se matrikulante as populasie nie (Terre Blanche & Durrheim 1999: 44).

Hierdie groep is ook ewekansig geselekteer of gegroeppeer word in die eksperimentele en kontrole groepe. Die navorser het die 12 C klas in 'n klaskamer afgesonder. Twee groeplyste is onder die leerders versprei waarop hulle self kon aandui wie lede van die eksperimentele- of die kontrole-groep wou wees. Uiteindelik was daar twee heterogene groepe en albei groepe het hulself vooraf bereidwillig verklaar vir deelname.

Hierdie bereidwilligheid is weereens deur die lede van die groepe bevestig nadat die navorser hulle deeglik ingelig het oor die doel van die navorsing, die moontlike verloop en die respondente se deelname en verantwoordelikhede in die oplossing van die moontlike probleem soos gestel in paragraaf 1.5. Breedvoerige detail is verskaf in verband met die navorser se verantwoordelikheid ten opsigte van die etiese standaarde en die daarstelling en instandhouding van 'n vertrouensverhouding tussen die navorser en die respondente (De Vos 1999: 23 - 35). Die keuse vir deelname is aan die lede van die twee groepe oorgelaat. Hulle is ook herhaaldelik daarvan verseker dat hulle die volle reg het om hulself voor of tydens die studie te onttrek indien hulle enigsins ongemak of skade ervaar.

4.3.1.2 Die navorser as instrument

Navorsing is 'n kreatiewe aktiwiteit en ook 'n objektiewe ondersoek. Die aktiwiteite van die navorser beïnvloed die deelnemers se persepsie van hulself en hul situasie in so 'n mate dat die toekoms van hierdie deelnemers ook beïnvloed word (Terre Blanche & Durrheim 1999: 9). Die navorser wil graag so objektief en nie-manipulerend as moontlik wees. Hy hoop dat sy ondersoek hierdie deelnemers se toekoms positief sal beïnvloed.

Die deelname en gedrag van die navorser sal eerstens gemik wees op die bereiking van die studie se doelwitte soos verduidelik in hoofstuk een van hierdie studie. Tweedens is daar die etiese en vertrouensverhouding wat hy graag instand wil hou sonder enige benadeling van die deelnemers. Derdens beoog hy ook om so objektief en nie-manipulerend as moontlik op te tree.

Die navorser kyk deur 'n paradigmatische venster van konstruktivisme en wil graag progressief die konstruksie van leierskapstrategieë vir effektiewe selfbestuur onder matriekleerders moontlik maak (Terre Blanche & Durrheim 1999 : 36). Dit kan bereik word met die leerteoretiese beginsel dat die leierskapstrategieë wel aangeleer kan word (Meyer 1988: 239).

4.3.1.3 Insamelingsmetode

Die navorser sal van 'n kombinasie van die kwalitatiewe en kwantitatiewe metodes van data insameling gebruik maak. Dit beteken dat die navorser kwantitatief amptelike dokumente van beide die kontrole - en eksperimentele-groepe (hulle Junie- en Desember 2000-eksamenuitslae) vergelykend sal bestudeer en analiseer. Hy sal ook nie-gestandaardiseerde vraelyste opstel maar dit slegs aan

die eksperimentele groep beskikbaar stel. Hy sal hulle vra om dit te voltooi en alle betrokke inligting wat daarmee gepaard gaan aan hulle beskikbaar stel. Hiema moet hy die vraelyste interpreteer om te probeer vasstel (in samehang met die Junie-eksamenuitslae van die eksperimentele groep) of dit noodsaaklik is dat die groep leeders werksinkels of besprekingsgroepe moet bywoon om die probleem oneffektiewe selfbestuur by matriculante op te los.

Kwalitatief sal die eksperimentele groep die volgende meemaak. Nadat die vraelyste en Junie-eksamenuitslae geïnterpreteer is, sal hulle deelneem aan 'n intervensieprogram om effektiewe selfbestuur te laat realiseer. Dit sal slegs geskied indien sowel die vraelyste as die Junie-eksamenuitslae van die eksperimentele groep bevestig dat hierdie intervensie program nodig is. Leeders kan dan met leierskapstrategieë vir effektiewe selfbestuur bemagtig word. Internalisering van selfbestuur behoort te lei tot die verhoging in die eksperimentele groep se November 2000 eksamenuitslae.

Die program sal uit 'n reeks besprekingsgroepe en dinkskrumme bestaan. Hierdie besprekingsgroepe en dinkskrumme se doel sal wees om die deelnemers in die eksperimentele groep te help om leierskapstrategieë aan te leer vir effektiewe selfbestuur. Die intervensie sal hoofsaaklik bestaan uit besprekings en dinkskrumme in die groep oor wat leierskapstrategieë is en hoe effektiewe selfbestuur met die gebruik van dié strategieë 'n werklikheid gemaak kan word. Die deelnemende navorser sal dan observasie doen gedurende hierdie besprekings en dinkskrumme. Die deelnemende navorser sal ook die besprekings en dinkskrumme fasiliteer, sodat die respondente hulself kan bemagtig in effektiewe selfbestuur (Mouton 2001 : 161).

Die observasie van die navorser behels dat hy die resultate van die besprekings

en dinkskrumms sal neerskryf, bestudeer en interpreteer. Hy sal hier 'n perspektief kry en kyk of die intervensie-program, naamlik besprekings en dinkskrumms effektief geïmplimenteer is. Hy sal ook vasstel of die ondersoekgroep geredelik by die intervensie baat het of die intervensie geïmplimenteer is soos dit ontwerp was. Met ander woorde bereik die intervensieprogram dit wat dit veronderstel is om te bereik (Mouton 2001: 158) ?

Nadat die intervensie program afgehandel is , sal die navorser 'n vergelykende studie en analise maak van die kontrole en eksperimentele groepe se November 2000-eksamenuitslae om vas te stel of die intervensie op die eksperimentele groep suksesvol was. Daar sal ook verslag vanaf die respondente in die eksperimentele groep gevra word om die intervensie program van hulle kant af te evalueer (Terre Blanche & Durrheim 1999 : 153).

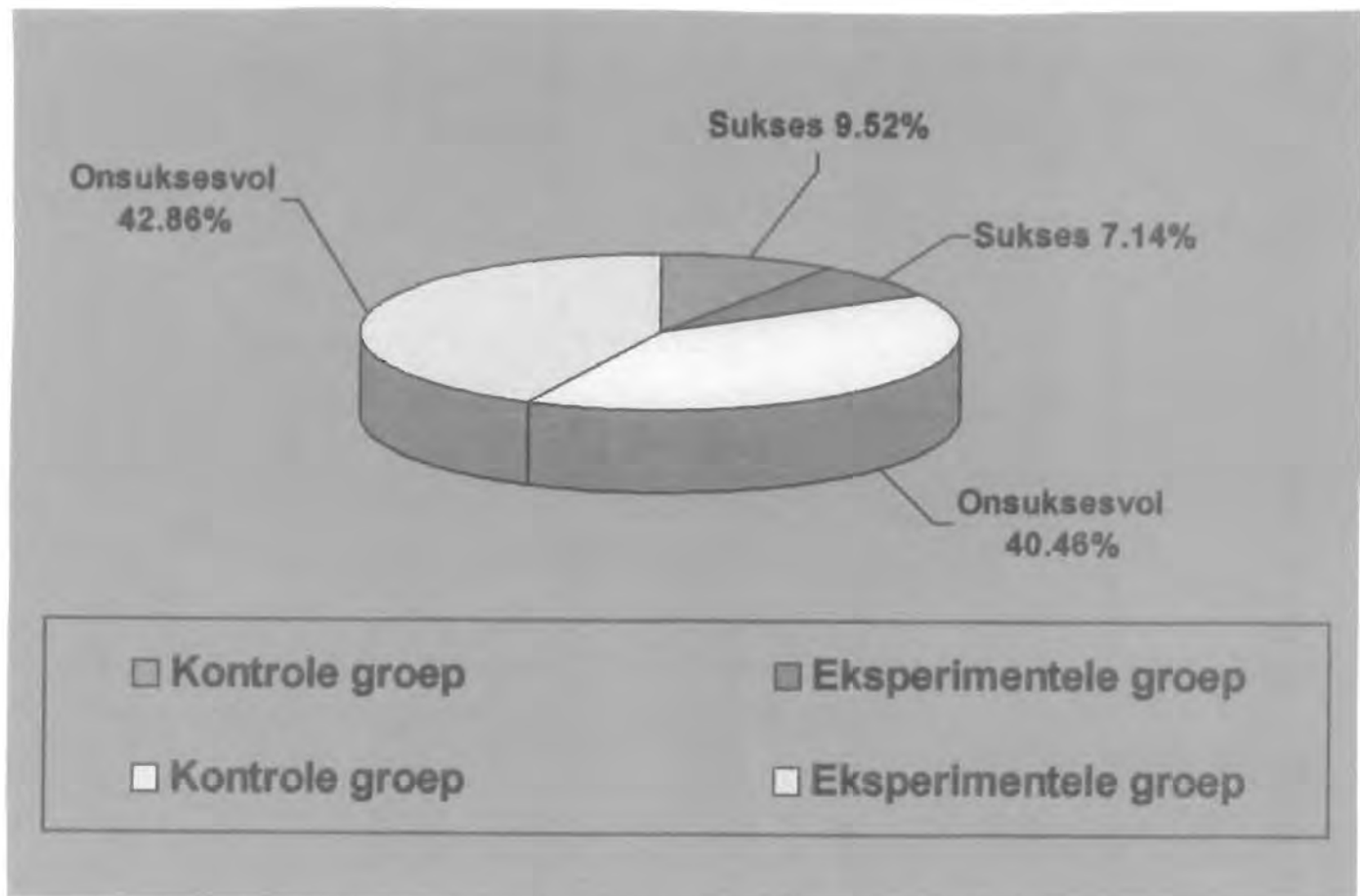
4.3.2 *Data analise en interpretasie.*

Die doel van die data analise is om die transformasie van inligting of data op die oorspronklike navorsingsvraag te beantwoord (Terre Blanche & Durrheim 1999: 47). Die navorsingsvraag van hierdie studie is of die aanleer van leierskapstrategieë effektiewe selfbestuur onder matriekleeders tot gevolg kan hê? Die vraelyste wat slegs deur die eksperimentele groep voltooi moet word en die amptelike eksamenuitslae van beide die eksperimentele en kontrole-groepe, sal kwantitatief geanaliseer word. Die analise beoog om die kwantitatiewe beantwoording van die gestelde navorsingsvraag.

Die Sekondêre Skool Eersterust se Junie 2000 - matriekeksamenuitslae was soos volg: Uit die een en twintig leeders wat die kontrolegroep uitmaak het vier leeders geslaag en die oorblywende sewentien leeders onsuksesvol. Dit is 'n

9,52 % slaagsyfer en 'n 40,47 % druipsyfer van die kontrolegroep.

Die Junie 2000 - matriekeksamenuitslae vir die eksperimentele groep was soos volg: Drie leerders was suksesvol en agtien leerders onsuksesvol in die eksamen. Dit verteenwoordig dus 'n 7,14 % slaagsyfer en 'n 42,87 % druipsyfer van die eksperimentele groep (Bron : Eersterust Sekondêr : GDE Puntestate vir graad 12 C -registerklas onderwyser mnr. Ben Buys). Die diagram in figuur 4.1 hieronder beeld die persentasie en hulle verband met mekaar duidelik uit.

Figuur 4.1 Junie 2000 Eksamen uitslae van Eersterust Sekondêr.

Daar kan uit die diagram afgelei word dat daar in albei groepe 'n lae slaagsyfer is. Die aanname van hierdie studie is dat oneffektiewe selfbestuur een van die moontlike redes vir die hoë druipsyfer is. 'n Verdere aanname is dat (i) albei groepe tekort skiet aan leierskapstrategieë vir effektiewe selfbestuur, en (ii) dat albei groepe oor potensiële leierskapstrategieë beskik, maar nie deeglik daarvan gebruik maak om hulself effektief te bestuur nie.

Daar word in hierdie studie aanvaar dat leierskapstrategieë effektiewe selfbestuur moontlik maak. Daarom behoort projekte wat deur die effektiewe selfbestuurder aangepak word suksesvol afgehandel te word. Die matriekleeders wat deelname aanvaar (eksperimentele groep) in die intervensieprogram om hulle te bemagtig met leierskapstrategieë vir effektiewe selfbestuur behoort dus na die intervensieprogram 'n sukses van die matriekeksamen in November 2000 te maak. Die kontrolegroep se November-uitslae behoort dan nie noemenswaardig te verbeter in vergelyking met dieselfde groep se Junie-uitslae nie en behoort swakker te wees as die verbetering in die eksperimentele groep s'n. Die rede hiervoor is dat selfbestuur by die eksperimentele moontlik effektiewer gaan plaasvind as by die kontrolegroep as gevolg van die intervensieprogram.

Die doel, van hierdie studie, is dus om te probeer om deur middel van besprekingsgroepe en dinkskrumme die leerders van die eksperimentele groep aan te moedig om leierskapstrategieë aan te leer en om dit so in te span dat effektiewe selfbestuur moontlik word.

Hierdie inligting naamlik, die Junie-eksamenuitslae, bevestig die navorsingsprobleem. Die navorser sal die geldigheid van die navorsingswerkstuk wil verhoog deur 'n vraelys aan die eksperimentele groep voor te lê (Terre Blanche & Durrheim 1999: 46). Dit is ook van belang om vas te stel waarom die leerders

hulself moontlik nie effektief kan bestuur nie. Sodoende sal daar 'n poging aangewend kan word om vir leerders om hulself te kan bemagtig met leierskapstrategieë vir effektiewe selfbestuur (De Vos 1998: 414).

Die vraelys is aan die eksperimentele groep voorgelê tydens die eerste byeenkoms of besprekings groep sessie gedurende Augustus 2000. Die besprekingsgroepe het twee dae per week in 'n sessie na skool vergader. Dit het vir Augustus, September en Oktober geduur. Die vraelys was selfwaardebepalend en die leerders moes probeer om so eerlik as moontlik hierdie inligting te verstrek. Voordat die vraelys beantwoord was, het die navorser die eksperimentele groep weereens herinner aan die etiek en vertroulikheid van die ondersoek. Hulle was ook weer voor die keuse gestel of hulle nog steeds aan die studie wou deelneem. Hulle het almal ingestem met die voorbehoud dat hulle te enige tyd mag onttrek, indien hulle nie meer gemaklik sou wees met die navorsing nie (De Vos 1998: 23 - 35). Hierdie vraelys behels die volgende:

Vraelys in verband met selfbestuur van die matriekleerder van Sekondêre Skool Eersterust: Augustus 2000

Beantwoord die volgende vrae

(Wees asseblief absoluut eerlik in die beantwoording van die volgende vrae.)

1. Skryf twee kort sinnetjies om jou visie (wat jy droom jy eendag wil bereik) te beskryf.

.....

.....

2. Hoe gaan jy dit bereik?

.....

.....

3. Dink jy dat jy jousef effektief bestuur? Motiveer.

.....

.....

4. Beskryf hoe jy jousef bestuur. (Met ander woorde, watter maatreëls gebruik jy om jousef te bestuur?)

.....

.....

.....

5. Wat of wie laat jou dinge doen of dinge bereik?
(Wat / wie motiveer jou?)

.....

.....

4.3.3 Dataverwerking

Daar moet onthou word dat die eksperimentele groep deurgaans aan alle prosesse van die navorsing deelname sal hê. Die kontrolegroep is slegs indirek betrokke in terme van die vergelykende bestudering van die Junie-2000 - en die November -2000-eksamenuitslae.

Hierdie data (die uitslae van die twee groepe en die vraelyste van die eksperimentele groep) sal ontleed, geïnterpreteer en verwerk word. Daarna sal dit ingespan word om die leerders tot beter en effektiewer selfbestuur te begelei. Hierdie begeleiding sal gedoen word met die aanname dat die matrikulant soms of glad nie, van leierskapstrategieë vir effektiewe selfbestuur vir sy uitslae gebruik maak nie. Verder sal daar aanvaar word dat wanneer die matrikulant wel van leierskapstrategieë gebruik maak, hy dit nie effektief inspan en daarom soms nie suksesse behaal in sy pogings nie. Vergelyk Hoostuk Een van hierdie studie. Daarom sal daar na die dataverwerking en interpretasie 'n kursus deur die navorsers aan die eksperimentele groep matrikulante van die Sekondêre Skool Eersterust aangebied word met die doel dat hierdie matrikulante leierskapstrategieë in hul studies sal toepas. Sodoende sal hulle hulself effektief bestuur en die 2000-eindeksamen suksesvol aflê.

Voordat die kursus aangebied word, moet daar eers kennis geneem word van die interpretasies van die vraelys waarvolgens die leerders se selfbestuur verken is. Daar is vyf vrae aan die leerders van die eksperimentele groep gestel en hulle moes spontaan en eerlik daarop antwoord. Die gevolg was:

4.3.3.1 Vraag 1

Skryf twee kort sinnetjies om jou visie te beskryf.

Die meerderheid het 'n goeie idee van wat hulle visie is. Hulle droom daarvan om rekenaardeskundiges te word. Hulle wil graag hoë poste soos bestuursposte in hul werksituasies beklee, hul eie ondernemings besit en hoë kwalifikasies bekom.

4.3.3.2 Vraag 2

Hoe gaan jy dit bereik?

Sommige leerders weet ongelukkig nie hoe om strategieë aan te wend om hul drome te verwesenlik nie. Hulle weet egter dat dit deur harde werk bereik kan word en noem dit ook in hul response op vraag twee. Die leerders is ook gemotiveerd om hul drome te verwesenlik. Enkeles noem dat hulle van een of twee leierskapstrategieë gebruik maak om hul visie te verwesenlik, naamlik selfdissipline, prioritisering, vasberadenheid selfvertroue, doelstellings bestuur en 'n positiewe selfkonsep.

4.3.3.3 Vraag 3

Dink jy dat jy jouself effektief bestuur? Motiveer.

Daar is 'n paar leerders wat dink dat hulle selfbestuur toepas, maar hulle kan nie verduidelik hoe hulle dit toepas nie. Hulle beseft egter nie dat effektiewe selfbestuur goeie leierskapstrategieë nodig het nie, in baie gevalle dieselfde leierskapstrategieë wat gebruik word in die geval van interpersoonlike bestuur. Sommiges verduidelik dat hulle in sekere gevalle wel van enkele leierskapstrategieë gebruik maak. Voorbeelde van hierdie strategieë waarvan hulle gebruik maak in hul selfbestuur is:

- selfvertroue,
- selfdisipline,
- prioritisering,
- selfmotivering,
- selfafhanklikheid en
- organisasie.

Alhoewel leerders wel van leierskapstrategieë gebruik maak. Behoort dit in gedagte gehou te word dat die matriekleerders van 'n verskeidenheid leierskapstrategieë gebruik behoort te maak. Hulle behoort ook op 'n georganiseerde konsekwente manier van hierdie strategieë in hul selfbestuur toe te pas.

Daar was enkeles van die respondente wat dit gestel het dat hulle nie weet hoe om hulself te bestuur nie. Hierdie leerders, asook die groep wat foutiewlik glo dat hulle selfbestuur toepas, sowel as die groep wat een of twee van die leierskapstrategieë in hul selfbestuur toepas, behoort almal aan die intervensieprogram deel te neem. Die rede hiervoor is dat hulle die Junie 2000 eksamen gedruip het en dat hulle nie effektiewe selfbestuur kan toepas nie.

4.3.3.4 Vraag 4

Beskryf hoe jy jouself bestuur.

Die vraag staan in noue verband met vraag drie wat verwag het dat die respondente moes motiveer waarom hulle dink hulle wel effektiewe selfbestuur toepas. Van die respondente se response op vraag vier het met vraag drie se antwoorde ooreengestem. 'n Paar van die response van die leerders was dat hulle van een of twee van die volgende leierskapstrategieë gebruik maak:

- selfdissipline
- selfgesprek, veral luister na homself
- assosiasie met mense wat 'n positiewe invloed op hom het
- selfmotivering
- selfvertroue
- stel 'n rooster op en hou daarby
- selfstraf en selfbeloning
- wilskrag
- organisasie
- doelwitbestuur
- selftoets

Die effektiewe leierskapstrategieë wat deur sommige leerders toegepas word, kan met vrag as vertrekpunt in die besprekingsgroepe gebruik word. Die gebruik van hierdie leierskapstrategieë deur sommige leerders, is genoeg bewys dat die leerders wel weet dat leierskapstrategieë vir effektiewe selfbestuur nodig is. Alhoewel hulle van leierskapstrategieë bewus is, bestaan die moontlikheid dat hulle dit nie effektief aanwend nie. - gevolglik die swak Junie-eksamen uitslae. Verdere response was dat hulle nie weet hoe om selfbestuur toe te pas nie en dit graag wil aanleer. Daar was ook enkeles wat nie werklik kon sê hoe hulle hulself bestuur nie.

4.3.3.5 Vraag 5

Wat of wie laat jou dinge bereik?

(Wat of wie motiveer jou?)

'n Paar leerders se response was dat hulle self verantwoordelik is vir hul suksesse

omdat hulle hulself motiveer. Dit is 'n aanduiding dat sommiges onbewustelik wel van leierskapstrategieë in hul selfbestuur gebruik maak. Hierdie leerders moet daarvan bewus gemaak word en die strategieë gereeld gebruik moet word. Daar was ook 'n paar leerders wat die betekenisvolle ander (ouers, onderwysers en vriende) as motiveringsbron beskou. Sommiges noem dat hul geloof in God vir hulle as 'n groot motiveringsbron dien.

Die resultate van die interpretasie van die eksperimentele groep se Junie 2000-eksamenuitslae asook die vraelyste se analise bevestig die noodsaaklikheid vir die intervensieprogram. Dit sal wys wees vir die navorser om voort te gaan met sy beplande program wat binne die besprekingsgroepe uit deelnemende aksienavorsingsontwerp sal bestaan.

4.3.4 Die besprekingsgroepe in selfbestuur

Die vraelys en die antwoorde as vertrekpunt sal die breë raamwerk of struktuur van die besprekingsgroepe vorm. Die vrae het immers die probleme onthul wat met die besprekingsgroepe opgelos moet word. Die matriekleerders behoort aan die einde van die intervensieprogram bemagtig te wees met leierskapstrategieë om hulself effektief te bestuur. Die intervensieprogram bestaan uit die fasilitering van leierskapstrategieë en die gelyktydige besprekings van hierdie temas in die vraelys. Uit hierdie besprekings en dinkskrumme behoort die uiteindelike oplossings vir die probleem van oneffektiewe selfbestuur te kom. Die leerders behoort hulself sodoende te bemagtig met die resultate van die intervensieprogram.. Die program sal in twaalf sessies ingedeel word en sal tien weke duur. Dit sal onder die volgende insluit word:

- besprekings in verband met visie en hoe dit bereik kan word

(vier middagsessies)

- leierskapstrategieë vir effektiewe selfbestuur

(ses middagsessies)

- motivering (self)

(een middagsessie)

- afsluiting van intervensieprogram

(een middagsessie)

4.3.4.1 Eerste sessie

Visie en hoe dit bereik moet word (Eerste tot vierde sessie)

Hierdie sessie verteenwoordig die begin van die verwerwing van die gedragsproses. Die verwerwing van die gedrag sal deur die navorser gefasiliteer word. Die deelnemende navorsingsproses beoog dat die leerders hulself met leierskapstrategieë sal bemagtig.

Die navorser verwelkom alle deelnemers wat die eksperimentele groep verteenwoordig. Hy stel die deelnemers gerus en vra hulle om vry te voel om hul volle deelname te gee.

In vraag een van die vraelys moes die die deelnemers aandui wat hul persoonlike visie is. Soos voorheen in hierdie hoofstuk genoem, is die deelnemers redelik bekend met wat hulle visie in die lewe is. Hulle weet wat hulle graag eendag wil word. 'n Paar beoog om onder andere hul eie ondernemings te besit, hoë poste in hul werksituasie te beklee, rekenaardeskundiges te word en hoë kwalifikasies te bekom. Aangesien die navorser van mening is dat daar leemtes in die leerders se idee van 'n visie (veral die belangrikheid en funksies daarvan) is verduidelik hy die konsep. Hy vra die groep om daarvoor te redeneer en 'n definisie op grond van

hul eie samevatting van wat 'n visie is. Tydens die terugvoer verduidelik die navorsers sy siening van 'n visie. ('n Visie kan gesien word as 'n aantreklike en ideale droom vir die toekoms. Dit verteenwoordig 'n uitdaging wat bereikbaar is. Dit is soos 'n begeleidende ster wat die volger daarvan ambisieus vooruitloop om die drome of ambisies te laat bereik). Hy bespreek ook Daft se voorbeeld van Coca-Cola se visie, naamlik *"A Coke within arm's reach of everyone on the planet"* en Bill Gates van Microsoft se *" a personal computer on every desk in every home"* lank voordat die mens geweet het hoe om 'n komputer aan te skakel (Daft 1999: 126).

Die visie van die individu is die droom wat elke mens vir homself in die vooruitsig stel. Daft (1999: 126) sien visie as die breë doelwit wat na 'n droom lyk voordat dit bereik kan word. Die persoon met so 'n visie is so begeesterd dat hy glo dat die droom bereikbaar is. Hierdie visie speel 'n bepalende rol in sy gedragspatroon. Sy gedrag sal help om uiteindelik die droom te verwesenlik.

Een van die leerders noem dat Suid-Afrika se oud-president, mnr. Nelson Mandela, onder uiters moeilike omstandighede 'n visie gehad het. Die oud-president het as politieke aktivis gedurende die sestigerjare (toe Suid-Afrika se apartheidsbeleid in volle swang was) die visie gehad van 'n vrye en gelyke Suid-Afrika waarin alle rasse bevry sal wees van segregasie. 'n Ander leerder voeg by dat hy tussen 1964 en 1990 'n gevangene was. Dit het toe gelyk of sy visie vir 'n toekomstige Suid-Afrika nooit bewaarheid sou word nie. Maar mnr. Mandela het begeesterd gebly in sy vooruitsigte om sy visie te verwesenlik. Die navorsers versoek die deelnemers om meer oor die onderwerp te lees in mnr. Mandela se biografie *" Long walk to freedom "*. Hulle moet dan uitkyk vir sy visie.

Die navorser voer die bespreking verder en noem dat teen die middel van die negentiger jare mnr. Mandela vrygelaat is. Daarna het hy en die ANC in samewerking met al die betrokke politieke partye daarin geslaag om Suid-Afrika se gemeenskap te omskep in 'n nie-rassige, vrye en gelyke samelewing. Hy vra nou die deelnemers of mnr. Mandela se visie wel bereik is. Hulle is almal eens daarmee dat diè merkwaardige leier sy doelwit bereik het. Dit is duidelik dat president Mandela se visie hom daardie moeilike sewe en twintig jaar begeester en gemotiveer het. Dit dien ook as bewys dat indien jy aan jou visie glo, dit jou ligstraaltjie aan die einde van 'n donker tunnel word. Dit sal jou deur moeilike tye dra en motiveer om uiteindelik jou doel te bereik. 'n Visie begelei die persoon in sy besluitneming, gedrag en hoe die persoon probleme hanteer of oplos.

Die deelnemers se reaksie op die vraag wat hulle dink 'n visie is, is nou 'n selfversekerde, goed geformuleerde weergawe wat strook met die van Daft, naamlik dat dit die persoon se oortuiging is van hoe en waar hy oor 'n paar jaar wil wees.

4.3.4.2 Tweede sessie

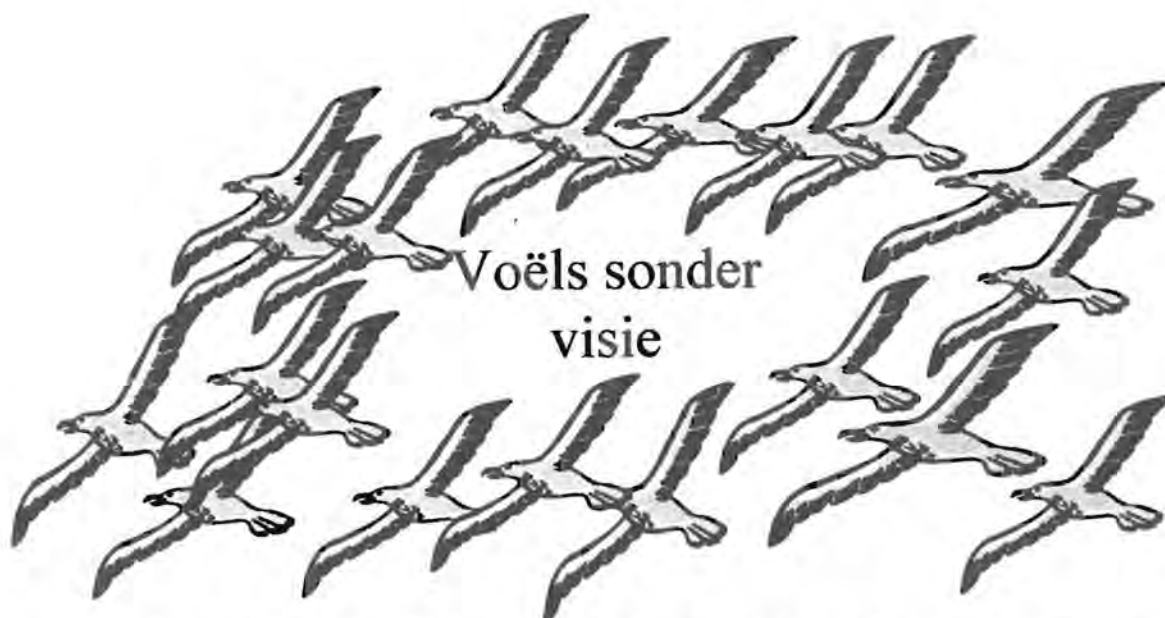
Die navorser vra nou die deelnemers om in 'n dinkskrum die funksies en belangrikheid van 'n visie te bespreek. Hy laat hulle twintig minute alleen. Tydens die terugvoer verskaf een van die verkose spreekbuis van die groep 'n lys van wat hulle meen die funksies en belangrikheid van 'n visie is. Dit sluit onder andere die volgende in :

- Dit is 'n droom.
- Dit help die persoon in sy besluitneming.
- Dit verskaf 'n goeie gees en motivering aan die persoon se gedrag.

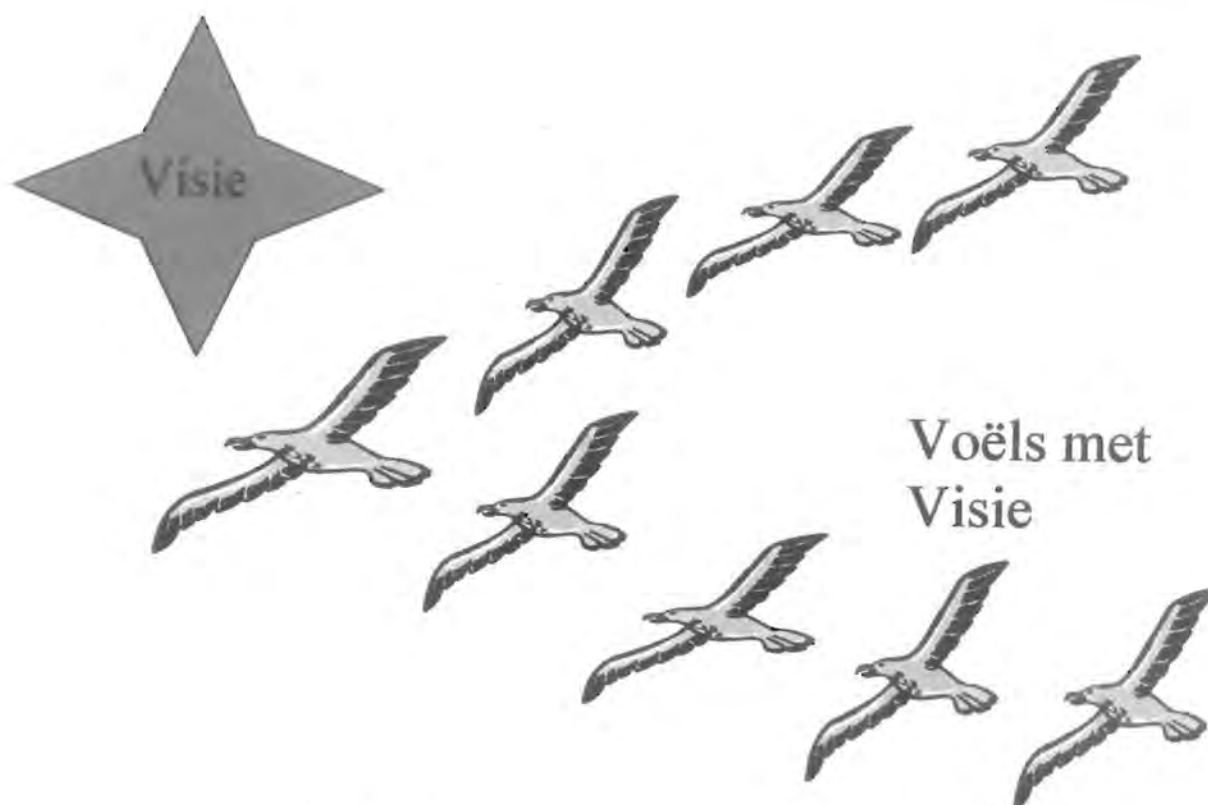
- Dit verskaf 'n positiewe eindpunt aan die persoon.
- Dit is 'n plan van aksie vir die persoon.

Hy sluit ook die volgende figure in wat groep voëls voorstel met 'n visie en 'n ander met 'n visie. Die leerling het sy verduideliking verskaf en dit beaam met 'n soortgelyke tekening as die in figure 4.2 en 4.3 op die swartbord. Hierdie leerder het heelwat inisiatief aan die dag gelê.

Die navorser wens die leerling en sy groep geluk met hul met hul goeie begrip van die sessie se doelwitte. Hy noem ook by verdere beskrywing van visie dat sonder 'n visie sien leerders hulself nêrens oor 'n paar jaar nie (kyk figuur 4.2). Hulle (deelnemers) meen ook dat 'n visie die mens verdoof teen die teenspoed van die lewe en dat dit 'die mens se medikasie is op pad na sy droom'. (kyk figuur 4.3)

Figuur 4.2 Sonder visie is ons almal op pad na nêrens.

Figuur 4.3 Met 'n visie is ons almal op pad na ons bestemming.

Die navorser is ingenome met die insig in hierdie antwoorde. Hy vra die deelnemers om hulle vir die derde sessie voor te berei. Hierdie sessie sal handel oor 'hoe die visie 'n werklikheid gemaak behoort te word?'

4.3.4.3 Derde sessie

Vraag twee handel oor hoe die deelnemers dink hulle hul visie gaan bereik. Eienskappe wat korreleer met dié van leierskap is gereflekteer in die leerders se antwoorde. Hulle noem onder andere die volgende:

- selfmotivering
- gebruik van een of twee leierskapstrategieë
- harde werk
- selfdissipline
- prioritisering
- vasberadenheid
- selfvertroue
- doelstellingsbestuur
- positiewe selfkonsep

Uit hierdie lys lyk dit asof die deelnemers 'n goeie idee het oor hoe hulle hul visie help verwerklik. Die moontlikheid bestaan egter dat die teenoorgesteelde waar is. Elkeen van hierdie leerders gebruik enkele van die bogenoemde (en ook net sommige tye) om aan hul visie te werk. Van die ander deelnemers het dit gestel dat hulle leiding nodig het in dié verband omdat hulle nie weet hoe om hul visie te verwesenlik nie. Dit het uit die inleidende bespreking gedurende hierdie sessie duidelik geword.

In antwoord op die vraag hoe die visie bereik behoort te word, het die navorser van die volgende eenvoudige voorbeeld gebruik gemaak. Hy het van die leier in 'n onderneming soos Coca-Cola of Microsoft, wat sy onderneming lei tot die bereiking van sy visie vir die onderneming, gebruik gemaak. Hierdie leier maak effektief gebruik van leierskapstrategieë in die verwerkliking van van 'n visie (Daft 1999 : 126)

Die navorser vra die deelnemers om in 'n dinkskrum 'n definisie van die term *leierskapstrategieë* uit te redeneer. Na 'n kort bespreking kom die deelnemers met die volgende definisie vorendag : "Leierskapstrategieë is maniere om te lei".

Hierdie beskrywing verskil nie veel van die saamgestelde definisie in hoofstuk een van hierdie studie nie. Daar is 'n noue verband tussen die twee. Daar is egter een probleem wat die navorser met die definisie het. Hy vra die deelnemers of hy dit met hulle mag deel. Met die groep se toestemming verduidelik hy dat die definisie te eng is en verder uitgebrei kan word. Hy herhaal toe die definisie soos in hoofstuk een van die studie en pas dit toe op die bereiking van 'n visie. Hy verduidelik dat die definisie die volgende behels: die vernuftige, kundige en bekwame manier of metode van 'n persoon om gesag uit te oefen en homself so te inspireer ten einde sy eie gedrag en houdings deur goeie interne kommunikasie te verander en te rig met die oog op die bereiking van 'n visie of mikpunt.

Die deelnemers besluit dat die definisie soos volg daaruit behoort te sien:

- Dit is 'n vernuftige, kundige en bekwame manier om jou gesag oor jouself te gebruik om jouself te inspireer ten einde jou eie gedrag, menings deur interne kommunikasie te verander en te rig met die oog op die bereiking van jou visie.

Die deelnemers was besonder geneë met die omvattende beskrywing van hoe hul mikpunte bereik kan word. Hulle het lank gesels oor hoe 'n visie bereik kan word. Die uitkoms was insig in die ooreenkoms tussen (i) 'n effektiewe interpersoonlike leier en sy volgelinge en (ii) mense se strategieë om hulself te lei in die verwesenliking van hul visies.

4.3.4.4 Vierde sessie

Die vierde sessie was 'n baie informele bespreking van die idee van 'n visie. Daar is gekyk na heelwat interessante voorbeelde van bekende leiers wat visie gehad

het. Sulke leiers is onder andere mnre. Nelson Mandela, F.W. de Klerk, Martin Luther King (Jr.), sportsterre soos Micheal Jordaan, Pelè, Francois Pienaar, Penny Heyns en vele ander. Die deelnemers het nie net van die persone se visie genoem en bespreek nie, maar ook hoe hierdie persone dit bereik het. Hulle het ook vrylik begin gesels oor hul eie visie en hoe hulle dit wil bereik. Voorbeelde hiervan bewys hulle het kennis, insig en kan dit toepas op hulself

4.3.4.5 Vyfde sessie

Die volgende paar sessies handel oor die kern van die studie, naamlik leierskapstrategieë vir effektiewe selfbestuur.

In die derde sessie is leierskapstrategieë ingespan om 'n visie te bereik. Die inspanning van dieselfde leierskapstrategieë vir effektiewe selfbestuur word tydens hierdie sessie gefasiliteer. Tegelykertyd word die deelnemers in hierdie sessie gefasiliteer tot die inspan van dieselfde leierskapstrategieë om hulself effektief te bestuur.

Die navorser neem weer eens die uitslag van die vraelys as vertrekpunt en verduidelik aan die deelnemers die opgesomde uitslag daarvan. Enkele deelnemers meen dat hulle wel selfbestuur toepas, maar hulle kon nie verduidelik wat dit is en hoe hulle dit toepas nie. Met ander woorde, indien hul selfbestuur oneffektief sou wees, sou hulle nie werklik kon weet waar en wat om reg te stel vir effektiewe selfbestuur nie. Van die leerders sien ook nie die verband tussen leierskapstrategieë en selfbestuur nie. Daar was ook enkeles wat van enkele van die volgende leierskapstrategieë gebruik maak in die beheer van hulself: selfvertroue, selfdissipline, selfafhanklikheid, organisasie en prioritisering. Die navorser deel aan die deelnemers mee dat dit 'n goeie begin vir hulle aanleer van

leierskapstrategieë verteenwoordig. Ofskoon dit nie genoeg is nie, is dit wel bewys daarvan dat daar 'n bietjie selfbestuur in hulle steek.

Dit bring die navorser by die feit dat alhoewel sekere mense gebore is met leierskapstrategieë, hierdie strategieë wel deur diegene wat nie daarmee aangebore is nie, aangeleer kan word (Adair 1984: 5). Tydens 'n bespreking bring die navorser Bandura se leerteoretiese benadering in verband met hierdie idee. Hy let veral op die sosiale leerteorie se kern-elemente (leer deur direkte ervaring, waarnemingsleer en veral selfregulering) (Meyer: 1988: 240). Die deelnemers is hiermee beïndruk en vergelyk hulle eie opsomming van die aanleer van gedrag en hoe dit 'n mens se gedrag en suksesse bevorder. Die deelnemers noem ook die naam van oud president Mandela wat in 'n kort tyd waardevolle leiereienskappe aangeleer het om Suid-Afrika uit chaos te lei na vryheid.

4.3.4.6 Sesde sessie

Hierdie sessie begin met 'n aansluiting by die derde sessie se definisie van leierskapstrategieë. Interpersoonlike leierskapstrategieë behoort deur die individu in die vorm van dieselfde leierskapstrategieë op sy selfbestuur toegepas te word. Die deelnemers is almal eens daarmee, maar hulle wil graag weet of die navorser hulle meer van selfbestuur kan vertel.

Die deelnemers stel gedurende die sessie voor dat hulle 'n rollespel wil opvoer om hul nuut aangeleerde selfbestuursvaardighede te toets. Hulle voer toe 'n interessante uitbeelding van Shaka die Zoeloe monarg wat van kleins af die visie gehad het dat hy eendag die Zoeloe koning sal wees. Hulle beeld sy gesag, sy beheer en kontrole oor beide sy volgelinge en homself uit met redelike sukses.

Die navorser stel voor dat selfbestuur wel bepreek kan word. Hy verduidelik ook dat dit belangrik is dat selfbestuur in verhouding of verband met die leierskapstrategieë bespreek moet word. Die rede hiervoor is dat leierskapstrategieë 'n voorvereiste vir effektiewe selfbestuur is. Dit beteken dat die persoon homself slegs effektief kan bestuur terwyl hy op bekwame en vernuftige maniere sy gesag oor homself uitoefen. Hy moet homself so inspireer dat sy gedrag kan verander deur goeie kommunikasie sodat hy die doelwitte kan bereik. Dit beteken ook dat elke keer wanneer die persoon homself bestuur hy gesag oor sy bestuur uitoefen en homself inspireer. Hy probeer sy eie gedrag verander, met homself kommunikeer en sy doelwitte probeer bereik.

In die navorser se antwoord op die deelnemers se vraag oor wat selfbestuur is, antwoord hy soos volg: Selfbestuur beteken dat die individu sy eie welsyn beheer en kontroleer en sy vooruitgang en sy eie belewenisse. Reguleer. Die navorser vergelyk ook die selfbesturende persoon met sy eie uitvoerende gesag. Hy noem ook dat die uitvoerende gesag gebruik maak van sy leierskapstrategieë om uitvoering te gee aan die besluite en planne van sy eie bestuur.

4.3.4.7 Sewende sessie

'n Bespreking volg oor wat selfbestuur behels, veral met insette van die deelnemers. Die navorser gee 'n voorbeeld van oneffektiewe en effektiewe selfbestuur. Dit behels die volgende:

'n Voorbeeld van oneffektiewe selfbestuur. 'n Sokkerspeler het nie 'n poging aangewend om homself te oorreed of te beïnvloed of bestuur nie. Hy het slegs op sy afrigter en die belangrike ander gereken vir sy sukses in sokker. Hierdie persoon se lewe kan vergelyk word met dié van die balletjies van

'n 'pinball' masjien. Die balletjies het nie hul eie lewe nie. Hierdie balletjies pas nie effektiewe selfbestuur toe nie. Hulle word deur iemand anders in beweging gebring. Die sokkerspeler word deur sy afrigter in beweging gebring.

'n Voorbeeld van effektiewe selfbestuur : Die sokkerspeler wat homself sodanig positief beïnvloed, ooreed en bestuur dat hy met goeie oefening en dissipline 'n baie goeie doelskieter kan word, indien nie die beste nie. Hy het eerstens 'n visie. Hy wil byvoorbeeld graag eendag die beste doelskieter in die Suid-Afrikaanse sokkerspan wees. Tweedens maak hy gebruik van die volgende :

- self-observasie,
- interne dialoog,
- selfdoelwitte ,
- eliminasie van negatiewe wenke,
- vermeerdering van die positiewe wenke van veral sy afrigter,
- selfbeloning,
- selfstraf,
- luister na betrokkenis en
- visualisering en gereelde oefening voor sy wedstryde.

In hierdie geval het die sokkerspeler verantwoordelikheid vir sy sukses aanvaar en nie net op sy gesteun nie. Die deelnemers het tydens die gesprek telkens 'n voorbeeld van die selfbestuursvaardighede genoem en bespreek. Hulle byvoorbeeld met interne dialoog die voorbeeld bespreek van die doelskieter in die sokkerwedstryd waar hy die verantwoordelike taak gehad het om gedurende die laaste minuut van die wedstryd 'n strafdoel

moes skop.hulle het bespreek hoe hy van interne dialoog gebruik moes maak om beheer oor sy senuwees te verkry en op 'n hoë die wedstryd te eindig in sy span se guns.Hy het natuurlik homself 'n beloning gegee na sy sukses.

4.3.4.8 Agtste sessie

Die bespreking oor die selfbestuursproses wat uit tien stappe bestaan word in die sessie voortgesit. Die stappe word in hierdie sessie en in die daaropvolgende twee onder die loep geneem.

- Selfobservasie

Tydens selfobservasie maak die individu 'n opname van sy gedrag, menings, gevoelens en houdings. Die individu stel vas waarom, wanneer en onder watter omstandighede hy sekere gedragswyses, gevoelens , menings en houdings openbaar (Manz 1992: 27).

Daar word byvoorbeeld gekyk na waarom, wanneer en onder watter omstandighede die individu hard studeer of nie hard genoeg studeer nie en gedissiplineerd of ongedissiplineerd 'n dieët volg. Daarna word 'n opname gemaak van wat hy as aanvaarbare of onaanvaarbare gedrag, gevoelens, menings of houdings beskou. Hierna maak die persoon gebruik van leierskapstrategieë, byvoorbeeld interne dialoog (kommunikasie), oorrading (selfbeloning of selfstraf)

om daarna die gewenste gedrag , gevoelens , houdings of menings te openbaar.Selfobservasie en interne dialoog is belangrike komponente van

die selfbestuursproses en kan beskryf word as die fondament of hoekstene van effektiewe selfbestuur. Die mens maak lankal gebruik van selfobservasie in sy selfbestuur, maar is óf nie daarvan bewus nie óf die persoon maak oneffektief daarvan gebruik (Manz 1992: 27).

- Interne dialoog

Interne dialoog impliseer die interne kommunikasie wat tussen die individu en homself plaasvind (Neck en Barnard 1991: 25). Die persoon is gedurig in gesprek met homself. Die matriekulant kan hierdie leierskapstrategie produktief vir sy selfbestuur inspan.

Die leerder kan met homself in dialoog verkeer en sodoende sy visie aan homself uitspel. Verder kan hy ook in sy selfobservasie die onaanvaarbare gedrag, houdings, menings en gevoelens aanspreek en probeer om die regstelling daarvan met homself te onderhandel. Volgens Neck en Barnard (1991: 25) kan opbouende self geprek hierna plaasvind wat oorrading, motivering en interne belonings insluit .

Self observasie en interne dialoog het goed ingepas by die rolle spel wat die deelnemers self opgevoer het. Een van die deelnemers het die verband tussen selfobservasie en interne dialoog duidelik uitgewys. Hy het die rol van 'n basketbalspeler gespeel. Hy was ontevrede met sy gedrag tydens 'n belangrike wedstryd en in gesprek met homself getree. Hy het aan homself gesê dat hy nie die swak spel duld nie en slegs tevrede sal wees met die beste spel. Hierdie spel moet ook sorg dat hy en sy span die wedstryd wen. Hy het homself ook 'n koeldrank belowe hy sorg dat sy span die wedstryd wen.

- Selfdoelwitte

Die matriek leerder behoort teen hierdie tyd te weet wat hy/sy wil bereik (Manz 1999 : 126). Hierdie breë doelwit byvoorbeeld die slaag met vlieënde vaandels, word eers bereik wanneer die leerder kleiner doelwitte bereik byvoorbeeld om klastoetse te slaag, die Junie- en September-eksamen suksesvol af te lê en homself deeglik voor te berei vir die finale eksamen. Die eerste drie gewoontes van Stephen Covey (1989: 65-182) is net so belangrik, vir die bepaling en bereiking van self-doelwitte. Hierdie drie gewoontes is die volgende:

- proaktiwiteit,
- begin met die einde in sig en
- prioriteite in orde kry

Die deelnemers se response was gunstig veral ten opsigte van proaktiewe optrede. Hulle verwag dat die mens proaktief moet optree, alhoewel hulle erken het dat hulle in heelwat gevalle nie dit doen nie. Hulle is egter gewillig om dit in die toekoms te doen.

4.3.4.9 Negende sessie

Hierdie sessie is 'n uitvloeisel van die vorige sessie se besprekings omtrent die proses van selfbestuur wat die volgende behels:

- Wenke of aanmanings

Die doel van hierdie ekstere manier is om die persoon se gedrag, menings,

houdings en gevoelens te probeer reguleer tot effektiewe selfbestuur. Hierdie wenke dien as aandagfokusse, byvoorbeeld die aanteken van prioriteite in die leerder se dagboekie of 'n kennisgewing teen die kalender of die horlosie, wat die leerder telkens sal herinner aan dit wat bereik moet word (Manz 1991: 23).

- Elimineer negatiewe wenke

Die matrikulant word verlei en verkeerd beïnvloed deur negatiewe wenke wat sy effektiewe selfbestuur benadeel (Manz 1991: 24). Gedurende belangrike eksamens word sommige leerdere deur die televisie betower. Wanneer die televisie tydens sy studies naby die matrikulant is soos byvoorbeeld in sy kamer, dan sal hierdie televisiestelletjie 'n negatiewe wenk verteenwoordig. Dit is daarom noodsaaklik dat die leerder moet besef dat hy hierdie negatiewe wenk moet verwyder deur byvoorbeeld die televisiestel na 'n ander kamer ver van sy studieruimte af te verskuif.

- Vermeerdering van positiewe wenke

Positiewe wenke is die teenoorgestelde van negatiewe wenke. Hierdie positiewe wenke intensiveer of help om die pogings van die leerder om homself effektief te bestuur (Manz 1991: 25). 'n Voorbeeld hiervan is wanneer die leerder homself assosieer met ander leerders wat baie geïnteresseerd is in hul studie te volhard en sodoende die leerder positief beïnvloed om met sy eie studies.

Die navorser het aan die einde van die sessie aan die deelnemers gesê dat hulle die positiewe wenke tuis moes gaan probeer. Hulle het die volgende

sessie teruggerapporteer dat dit 'n waardevolle manier was om dinge te onthou wat normaalweg maklik vergeet was.'n Seun het byvoorbeeld gesê dat hy twee knope aan sy sakdoek gemaak het .Hierdie knope het die brood en melk verteenwoordig en moes hom herinner dat hy dit by die kafee moes koop (wat hy normaalweg vergeet om te doen). Hy het opgewonde aan die klas meegedeel hoe die knope op sy sakdoek hom elke keer as hy sy hand in sy sak gesteek het , hom herinner van sy plig.

4.3.4.10 Tiende sessie

Die sessie sluit die proses van selfbestuur af en dit behels:

- Selfversterking

Wanneer die persoon se gedrag, gevoelens, houdings en menings na wense is, aanvaarbaar of uitstaande is kan die leerder homself daarvoor beloon (Manz 1991: 31). Die beloning of versterking kan die vorm aanneem van selfprysing soos byvoorbeeld "knap gedaan" of "ek het geweet dat ek die rekordeksamen met onderskeidings sal slaag". Die leerder kan ook droom of visualiseer van 'n komende vakansie wat hy gaan verdien indien hy die senior-sertifikaateksamen goed sou slaag. Hierdie droom word toegelaat wanneer die leerder die rekordeksamen goed geslaag het. Verder kan die leerder homself ook fisiese beloon. Die leerder kan homself by sy gunsteling restaurant gaan trakteer en daar sy gunsteling dis geniet (Manz 1991: 31-33).

- Selfstraf

Die teenoorgestelde van selfbeloning is selfstraf. Dit vind plaas wanneer die leerder homself aanspreek en dissiplineer indien sy gedrag, gevoelens, houdings en menings nie na sy wense is nie. Dit behels die fisiese wegneem van voorregte, self kritiek en interne negatiewe dialoog (Manz 1991: 35).

Voorbeelde hiervan is wanneer die leerder nie gestudeer het nie en daarom swak presteer het gedurende die rekordeksamen. Die leerder is ontevrede hiermee want sy uiteindelijke visie of droom van sukses is nou in gevaar. Hy spreek homself dus aan en sê aan homself hoe ontevrede hy oor sy luiheid en nalatigheid is.

Hy neem ook die voorreg om sokkerwedstryde gedurende naweke op televisie te kyk weg en dwing homself om die res van daardie maand gedurende daardie tye te studeer. Nuwe aanvaarbare gedrag word dan ook beloon. Selfgesprek en selfobservasie speel hier ook 'n belangrike rol.

- Luister na jou ouers, onderwysers, predikante en
gemeenskapsleiers.

Daar word aanvaar dat die leerder besig is met selfbestuur en daarom sy eie uitvoerende gesag is. Dit beteken dat die leerder aan die einde van die dag sy eie besluite aanvaar en deurvoer. Die betekenisvolle ander naamlik sy ouers, onderwysers, predikante en gemeenskapsleiers, kan egter ook 'n betekenisvolle invloed uitoefen op hierdie besluite van die leerder. Hierdie betekenisvolle ander het gewoonlik goeie bedoelings met hulle vermaninge, raad en leiding. Hierdie goeie bedoelings en raad behoort dus nie deur die matrikulant misgekyk te word nie. Die betekenisvolle ander het alreeds

hierdie 'matriek-paadjie' deurtrap en wil die leerder slegs bedag maak op die strikke en remskoene wat goed in hierdie paadjie versteek word. Die betrokke persone se raad en leiding is dus van kardinale belang.

- In-oefening en visualisering

Een van die belangrikste maniere om selfbestuur te bespoedig en te gebruik as studiemetode is die in-oefening en visualisering van gedrag voordat die werklike gedrag uitgevoer gaan word (Manz 1991: 37). Hiermee kan die verkeerde gedrag vooraf reggestel word sodat wanneer die werklike gedrag uitgevoer sal word dit reg en suksesvol sal geskied. Selfgesprek en selfobservasie speel hier ook 'n belangrike rol (Neck en Bamard 1996 : 24). Hulle sien ook visualisering as geestelike voorstellings om die sukses in sy gedrag te verbeter. Sukses in die visualisering is bewys toe dit die atlete gehelp het om hul prestasies noemenswaardig te verbeter

Die atleet sien voor sy geestesoog hoe hy foutloos uit sy wegspringblokke spring. Hy sien hoe hy met al sy krag en mag vorentoe beer om sy topspoed te bereik. Verder sien hy hoe hy verby al sy opponente hardloop en uiteindelik die Suid-Afrikaanse honderd meter naelloop onder tien sekondes slaan net soos Jesse Owens destyds dieselfde afstand by die destydse Olimpiese Spele in Duitsland bereik het. Jesse Owens het met dieselfde geestelike voorstellings die suksesse in Duitsland bereik. So kan die matrikulant geestelike voorstellings maak van sy sukses in die aandurf van die November -matriekeksamen.

Die leerder kan die jaar se harde werk, sy studiesessies en eksamens insluitende die finale eksamen visualiseer. Hy kan hierdie

sessie en eksamens met sukses deurdroom. Verder kan hy die moontlike foute wat hy sou begaan het soos studie sessies ontduik, uitskakel . Wanneer die finale eksamen afgelê gaan word, kan hy gevolglik sukses daarin behaal. Hierdie verbeeldingstogte kan gereeld beoefen word, en dit kan 'n geestesoefening genoem word.

Die leerder kan ook hierdie visualisering vrug gebruik in die toepassing van sy selfbeloning (Manz 1991: 32). Hy kan homself na die suksesvolle aflegging van die rekordeksamen beloon. Hy kan homsel byvoorbeeld toelaat om te visualiseer omtrent die vakansie op 'n strand, wat hy kan meemaak indien hy die finale eksamen suksesvol sal aflê. Hy gun homself dus die geleentheid om vooraf die droomvakansie te kan meemaak en hierdie 'vakansie' dien dus as beloning vir die slaag van die rekordeksamen. Dit dien verder ook as motivering vir die leerder om in sy finale eksamen te slaag sodat die werklike vakansie en drome daarvan in werklikheid word (Manz 1991: 33).

Die res van die sessie het die leerders geleentheid gekry om te visualiseer wat alles hy kan reg kry indien hy die November eksamen met sukses aflê.

4.3.4.11 Elfde sessie

Die voorlaaste sessie behoort die deelnemers nader aan self motivering te bring. Die deelnemers sal ook na hierdie sessie behoort te weet hoe om die leierskapstrategieë en die bogenoemde elemente van selfbestuur in te span om hulself te motiveer vir suksesvolle gedrag.

Motivering kan gedefinieer word as dit wat die persoon oortreed om te beweeg

(Kritzinger & Labuschagne 1982 :624), met ander woorde dit wat binne die persoon aan hom gekommunikeer word en hom so ver kry om dit te doen wat hy voorheen nie wou doen nie. Die leerders begin gons aan die idee dat hul ouers, vriende en onderwysers dit goed reg kry om hulle te beweeg om dinge te doen.

Die navorser vul bespreking aan met die feit dat elke mens wel ook homself kan motiveer. Dat alle ander mense se motivering in elk geval eers aanvaar moet word deur die individu self en daarna moet die individu daardie motivering met vrug vir homself inspan. Dit kom net weer neer op selfmotivering. Die deelnemers sien die sirkelredenasie in en aanvaar die opdrag om 'n deeglike bespreking in verband met selfmotivering te voer. Die deelnemers gaan ook se ver om die selfbestuur-elemente, naamlik selfobservasie, interne dialoog, wenke, wegneem van negatiewe wenke, vermeerdering van positiewe wenke, selfbeloning, selfstraf, ouers en andere se inspirasie en laastens inoefening en visualisering in te span in samewerking met leierskapstrategieë om selfmotivering moontlik te maak. Die leierskapstrategieë in samewerking met selfbestuur-elemente besit saam alle benodighede om selfmotivering moontlik te maak. Een van die leerders noem ook dat al die genoemde elemente van selfbestuur, leierskapstrategieë en selfmotivering onderling afhanklik van mekaar is en dat dit belangrik vir diematrikulant is om dit in samehang met mekaar te gebruik om uiteindelijke sukses te bereik. Al die deelnemers gee te kenne dat hulle van die bogenoemde elemente van selfbestuur en die leierskapstrategieë in baie faseette van hul lewens wil gebruik.

4.3.4.12 Twaalfde sessie

Die laaste sessie vorm die crux van die intervensieprogram. Dit inkorporeer die samevatting, die 'nabetragingsessie' en afsluiting in (De Vos 1998: 33).

Gedurende sessie het die deelnemers eerstens geleentheid gehad waar hulle die intervensie program openlik kon kritiseer .En opbouende kritiek het ingesluit dat middag sessies nie te gerieflik was nie, omdat die deelnemers graag na skool aan buitemuurse aktiwiteite wou deelneem. Die twee afsprake soms gebots het. Verder was daar ook genoem dat die sessies geneig het om langdradig te wees en dat hulle soms nie werklik vry gevoel het om te sê wat hulle wou nie, omdat die navorser 'n gesagsfiguur vir hulle was. Pluspunte is gelys in die vorm van die feit dat hulle voel hulle het deelname en insae gehad in hul bemagtiging van leierskapstrategieë vir effektiewe selfbestuur. Hulle spreek ook hulle waardering uit vir die geleentheid om tot hierdie kwaliteite te kon kom. Hulle voel almal dat hulle nuwe vorme gedrag aangeleer het en dat die nuwe maniere van gedra hulle tot heelwat voordeel gaan strek.

Die deelnemers voel dat hulle gedeeltelik verantwoordelik was vir die positiewe uitkomst wat die intervensieprogram vir hulle gehad het. Van die deelnemers noem dat hulle wel voorheen geweet het dat hulle self vir hul eie gedrag, houdings, gewoontes en gevoelens verantwoordelik is. Die deelnemers spreek ook hul waardering uit vir die feit dat hul privaatheid en menslikheid gerespekteer was deur almal wat betrokke was by die program. Die navorser neem ook die geleentheid waar om die deelnemers en alle ander instansies en persone betrokke by die program te bedank vir deelname en ondersteuning wat bygedra het tot die navorsingprojek. Hy noem ook dat die hoof van Sekondêre Skool Eersterust amptelik bedank sal word.

Die finale deel van die intervensieprogram naamlik die November-eksamenuitslae en besprekings daarvan sal in hoofstuk vyf bespreek word sodat dit kan aansluit by die slotopmerkings van die navorsingsprojek.

4.4 Ter afsluiting

Die hoofstuk het gekonsentreer op die praktiese aanleer van nuwe gedragsvorme deur matriculante in die intervensieprogram. Die besprekingsklasse was 'praktiese indiensopleiding' tot selfbestuur. Dit het gelet op die aanname dat die mens wel nuwe gedragsvorme kan aanleer, dit internaliseer en daarna die nuwe gedrag uitvoer. Die doel was om die deelnemers aan die intervensie program te bemagtig met leierskapstrategieë vir hul effektiewe selfbestuur.

Hierdie program het tekort gekom aan voldoende aktiwiteite vir die deelnemers en was met betrekking tot die fasilitering van die aanleer van nuwe gedrag minder suksesvol. Die navorser het meer gekonsentreer om die deelnemers te leer (lesgee) om aan die selfbestuurskwaliteite te kon meer op toepassing en internalisering van waardighede gefokus het.